Türkiye'de

PETROL

Sorunu

Muammer Aksoy
Ahmet H. Başar
Ziya Hepbir
Ahmet G. Ketenci
İdris Küçükömer
Doğan Özgüden
İlhan Selçuk

TÜSTAV

T.M.T.F. YAYINLARI

11-36

Türkiye'de Petrol Sorunu

«Açık Oturum»

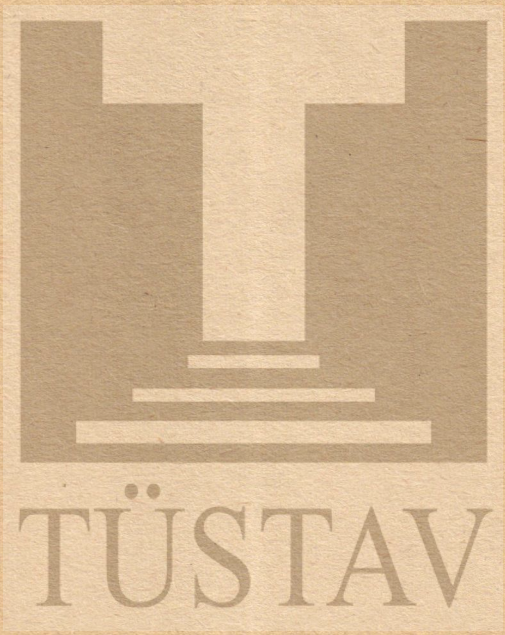
TÜSTAV

Türkiye Millî Talebe Federasyonu Yayınları

Kapak : Mehmet ANDAY

TÜSTAV

Türkiye Millî Talebe Federasyonu Yayınları : «TÜRKİYE'DE PETROL SORUNU». Sahibi T.M.T.F. adına, Ahmet Güryüz KETENCİ. Sorumlu Yönetmen: Bakır Çağlar. 1965 yılında Nebioğlu Matbaasında dizilmiş ve basılmıştır.

DOĞAN ÖZGÜDEN

Akşam Gazetesi Genel Yayın Müd.

Doğan Özgüden'in Açış Konuşması :

Türkiye Millî Talebe Federasyonu tarafından düzenlenen «Petrol Sorunu» konulu açık oturumu açıyorum. Türkiye'nin temel sorunlarından biri üzerinde görüşlerin açıklanmasına imkân verdikleri için oturumu düzenleyenlere şahsım adına ve konuşmacılar adına teşekkür ederim. Kendi sorunları dışında ülkenin temel sorunlarına eğilmek, onların çözümü yolunda çalışmak suretiyle Türk gençliği yurtseverliğini ve bilincini bir kere daha ortaya koymuştur. İnanıyoruz ki, bu açık oturumda ortaya konulan görüşler, Türkiye'nin başlıca yeraltı servetlerinden biri olan petrol konusunda karar almak durumunda bulunanları derin şekilde etkileyecek, yol gösterecektir.

Türkiye'de petrol arama ve üretme hakkı 24 Mart 1926 tarihinde kabul edilen 792 sayılı Petrol Kanunu ile hükûmete tanınmıştır. M.T.A.E., kısa zamanda petrol arama ve üretme konusunda başarı göstererek 20 Nisan 1940' da Raman'da petrol bulmuş, 1945'te günlük 28 Ton, 1949' da günlük 70 Ton petrol üretmeğe başlamıştır.

12 Kasım 1952'de hükûmetin yayınladığı 3/15833 sayılı kararnameyle petrol tekelleri, «dünya petrol siyasetinin gerektirdiği çerçeve içinde» petrol arama ve işletme faaliyetine katılmağa çağırılmıştır. Kararnamede şöyle deniliyordu:

«Petrol kaynaklarımızı en kısa zamanda tesbit ederek çalışır bir hale getirip kıymetlendirmek gayesiyle aramalar yaparak bulunacak membaların dünya petrol siyasetinin gerektirdiği çerçeve içinde askerî ve iktisadî menfaatlerimize en uygun şartlarla işlemeyi taahhüd veya bu hususta işbirliği yapmayı kabul edecek sermaye sahibi hakiki ve hükmî şahısları yurdumuza celbedip çalışmalarını mümkün kılacak ve bunlarla hükûmetimiz arasında mukaveleler sağlayabilecek her türlü kanunî, idarî ve malî tedbirlerin alınması ve bu maksadı tahakkuk ettirebilmek için lüzumlu şartların tesbitinde fikirlerinden istifade edilmek üzere dünya petrol mevzuat ve tatbikatında bu konunun fennî, iktisadî ve malî meselelerine vakıf mütehassısların temin ve celbi için her türlü işlem yapılacaktır.»

1954 yılında ise «Türkiye Cumhuriyeti'nin petrol yataklarının hususî teşebbüs ve yatırımlar eliyle süratle, fasılasız ve verimli olarak inkişaf ettirilmesini ve kullanılmasını sağlamak» amacıyla Petrol Kanunu kabul edilmiş-

tir. Ayrıca, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü tarafından yapılmakta olan petrol ameliyatından jeolojik inkişaf dışında kalanları Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na devredildi. Böylece Türkiye dev petrol tröstleri için açık saha haline getirilmiştir.

Bugünkü açık oturumda bu petrol statüsünün Türkiye'nin çıkarları bakımından yararlı olup olmadığı, yararlı değilse çözüm yollarının neler olabileceği tartışılacaktır. İlk sözü Sayın Muammer Aksoy'a veriyorum.»

TÜSTAV

TÜSTAV

Prof. MUAMMER AKSOY

Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi

Petrolün çağımızdaki büyük önemi :

Petrol, gerek iktisadî hayat, gerek millî güvenlik bakımından, kendisinden vaz geçilmez en önemli bir stratejik maddedir: Ekonomik hayatın her üretim dalında (tarımda, sanayide) ve en önemli hizmet alanlarında (özellikle ulaştırmada ve ısıtmada), bir enerji kaynağı olarak pek büyük rol oynamaktadır... Eğer bir memlekette bol hampetrol bulunursa, onu, daha sayılamıyacak kadar çeşitli amaçlarda kullanarak iktisadî hayat için geniş ölçüde değerlendirmek mümkündür. **Petro-kimya,** muazzam bir endüstri alanıdır. Petrolden her türlü eşyanın yapılması sağlanmıştır...

Millî Savunma alanında ise petrolün önemi, hayatî bir mahiyet taşımaktadır. Modern yurt savunmasını petrolün yardımı olmaksızın düşünebilmeğe imkân yoktur... Kıbrıs ihtilâfında bile, müdahaleyi düşündüğümüz zaman, çözmek zorunluğunda kaldığımız ilk mesele olarak karşımıza «jet uçaklarının yakıtı meselesi» çıkmıştır. Hülâsa: Atom devri bütün dünya için gelmedikçe çağımız «petrol devri» hiç değilse yüz yılımız «petrol asrı» olarak kalacaktır...

Petrolün, özellikle Türkiye için taşıdığı olağanüstü önem ve değeri :

İktisaden kalkınma zorunluğunda olan Türkiye'nin, uygar dünya ile aradaki açığı kapatabilmesinin, bugünkü düzen içinde, daha fazla emek yatırımı ve daha fazla sermaye yatırımı ile gerçekleştirilemiyeceği anlaşılmaktadır. Mevcut emek gücünü bile dışarıya göndermek (yabancı memleketlere ihraç etmek) yoluna gittiğimize ve sermaye unsuru da memleketimizde bir hayli zayıf olduğuna göre, diğer memleketlerle aramızdaki büyük mesafeyi kapatabilmenin başta gelen çaresi olarak, — geriye — ancak «tabiî servetlerden geniş ölçüde faydalanma» imkânı kalmaktadır. Bundan ötürüdür ki, Türkiye'nin petrol davası üzerinde çok daha ciddî surette durarak, ham petrol üretimimizi çoğaltmak ve ürettiğimiz petrolle yaratılan iktisadî değeri, memleketimize mal etmek suretiyle gayri safî millî hasılayı artırmak ve böylece hayat seviyemizi yükseltmek yolundan yararlanmamız şarttır. Ne yazık ki, siyaset adamları bu davaya asla gereken önemi vermemişler ve uzun zamandan beri topallayan petrol davamızı, sağlam

bacaklar üzerine yerleştirmemişlerdir. Kötü bir Petrol Kanunu ve onun daha kötü olan uygulanışı devam edip gittiğinden, petrol tüketimi için her yıl dışarıya yüz milyonlarca lira (1964'de: 500 milyon liradan fazla) döviz ödemek zorunluğunda kalmaktayız. Bu sebeple, petrol davamızın aydınlanmasına ön ayak olmak suretiyle bu hayatî konu üzerinde kamu oyunun dikkatini çeken gençlik, meselenin halka mal edilmesini sağlayarak büyük bir millî görevi yerine getirmektedir. Çünkü gençliğin ve kamu oyunun benimsediği davaları, siyaset adamları da er geç kabul etmek zorunluğundadırlar. Türkiye'nin petrol davasının gençlik ve halk kütleleri tarafından benimsenmesi demek, onun çözümünde en önemli adımın atılmış olması demektir...

Petrol konusunda amacımız ne olmalıdır?

«İhtiyacımız olan petrol ürünlerini, kendi petrol kaynaklarımızdan çıkardığımız ham patrolden elde etmek; ve böylece üretime ve çeşitli hizmetlere yardım eden bu gerçeklerin tüketimi yüzünden, mümkünse dışarıya hiç döviz ödememek ilk amacımız olmak gerekir.

Amaç olarak ikinci kademe, hampetrol üretimimizi daha da yükselterek, bu maddeyi çeşitli endüstri alanlarında kullanmak; köylerin yakıt ve enerji ihtiyacını dahi geniş ölçüde petrol ürünleri ile karşılamak sayesinde, iktisadî ve sosyal hayatımızda (petrolün yardımı sonucunda) büyük bir hamle sağlamaktır. Türkiye'nin 10 - 15 milyon ton hampetrol üretmesi ve bunun ürünlerini tüketmesi halinde, memleketin iktisadî ve sosyal hayatında pek olumlu bir değişiklik meydana geleceği şüphesizdir...

Nihayet amaç olarak üçüncü kademe, petrol üretimimizi, dışarıya petrol satacak hale getirmektir. Bu yoldan sağlanacak döviz kazancının oynayacağı olumlu rolü düşünmek pek kolaydır...

Amma bugün ve yakın gelecek için benimsenecek hedefi, şöyle formüle etmek gerekir:

«Bir taraftan, memleketteki petrol üretimini biran önce çoğaltarak, bütün memleket ihtiyacını karşılayacak seviyeye ulaştırmak, bu üretim yüzünden dışarıya döviz ödememek veya en az döviz ödemek; diğer taraftan da, memleket ihtiyacını kendi petrolümüzle karşılayamadığımız sürece ve nisbette, dışarıdan satın alınacak petrolü en ucuza elde etmek, bu yüzden en az döviz ödemek-

Bu amaca ulaştıran en elverişli yol :

Eğer petrol kaynaklarımızı Türk sermayesi yani Türk müesseseleri işletecek olursa, elde edilen bütün iktisadî değer yurdumuzda kalacak; ve bu suretle millî gelir (gayrîsafi millî hasıla) artacak, bundan da kalkınmamız geniş ölçüde yararlanabilecektir. Halbuki hampetrolümüzü yabancı şirketler üretirlerse, bunların kârı dışarıya transfer edileceğinden, kazanılan iktisadî değerin büyük bir kısmı elimizden çıkacaktır. Bu değerin ne kadarının elimizde kalabileceği ise, Petrol Kanununun hükümlerine, onların uygulanışına ve kısmen de yapılan anlaşmalara bağlı olacaktır. İşte bunun içindir ki, eğer üretimi kendi elemanlarımız ve kendi müesseselerimiz tarafından yapabilirsek, bu yolu tercih etmek, akla ve memleket yararına en uygun düşen yolu teşkil edecektir.

Kendi mühendislerimizin ve idarecilerimizin, petrolcülüğü başarabildiği ise tecrübe ile sabittir. Petrolcülüğün bütün safhalarında, ihtiyacımızın önemli bir kısmını (beşte biri hatta dörtte biri kadarını), kendi elemanlarımızla ve sermayemizle (yani TP'nin faaliyeti ile) karşılamayı yıllardanberi başarmaktayız. Memleketin baştan başa jeolojik etüdlerini MTA Enstitüsü yapmıştır. Türkiye'de ilk defa Siirt bölgesinde (1946'da Raman'da ve 1952'de Garzan'da) iktisadî değer taşıyan miktarda hampetrol bulan ve işleten — ki, bunları Batı Raman, Mağrip, Kurtalan ve Çelikli petrolleri izlemiştir —, bu ham petrolleri Batman'daki rafineriye nakil için 80 kilometrelik boru hattını döşeyen, 700 bin ton kapasitelik Batman Rafinerisini kurarak hampetrollerimizi tasfiye eden, Türk devletinin bir müessesesi olan «TÜRKİYE PETROLLERİ A. O.» dır. Dağıtım işlerini de, «Petrol Ofisi»nin eskiden topallayarak, şimdi ise — yabancı şirketlerin korkunç rekabetine rağmen bile — iyi bir surette yerine getirdiği bir gerçektir...

Petrol ihtiyacımızın 1/5 ini (hatta 1/4 ini), bütün safhaları bakımından kendi sermayemiz, kendi elemanlarımız vasıtasıyla karşılayabildiğimize göre, daha fazla yatırım (ve petrol davasına verilecek daha fazla önem) sayesinde, bütün ihtiyacımızı kendi müessesemiz ve kendi elemanlarımızla karşılamayı başaramamamız için hiç bir sebep yoktur...

Yabancı şirketlerin yeraltı servetlerimizi işletmesini kabul etmek, bizim iktisadî bağımsızlık parolamızla bağda-

şamıyan bir çözümdür. Memleketin gerek iktisadî hayatının, gerek askeri güvenliğinin kilit noktasını teşkil eden petrol gibi hayatî bir üretim ve sanayi alanının akıbetini, onu binbir egoist ölçülere ve hesaplara göre ayarlayacak olan (ve bu yolda ayarlaması da normal bulunan) yabancı şirketlere bırakmak, izahı - eğer imkânsız değilse - çok zor olan bir çözümdür. Bu memleket, Atatürk'ün çizdiği yoldan giderek memleketin madencilik ve ulaştırma işleri başta olmak üzere, en önemli iktisadî faaliyet alanlarını yabancı şirketlerin sultasından kurtarabilmek için yıllarca savaşmış, büyük çabalar sarfetmiştir. Petrol gibi, her alandan önce millileştirilmesi gereken bir alanı, yabancı şirketlerin eline terketmek, şüphesiz ki, büyük bir hata, tarihi ölçüde bir gaflet teşkil etmiştir. Bu yolda devam etmek de, gaflete katılmak ve onun olumsuz sonuçlarını biraz daha çoğaltmaktan başka bir anlama gelemez...

Yabancı petrol şirketlerinin yurda sokulması, umulan olumlu sonucu sağladı mı?

Petrol Kanunu, yeraltı servetlerimizin işletilmesi yolunu yabancı şirketlere açarken, iki faraziyeden hareket etmiştir :

A) Türkler kendi güçleri ile petrolcülüğü başaramaz,

B) Yurdumuza gelecek büyük yabancı petrol şirketleri, çok kısa zamanda memleketimizin ihtiyacı olan bütün hampetrolü kendi kaynaklarımızdan çıkaracaklar, hatta dışarıya geniş ölçüde petrol ihraç etmek suretiyle — petrol yüzünden döviz ödemek şöyle dursun — petrol sayesinde memlekete döviz kazandırma imkânını sağlıyacaklardır.

İşte bu iki faraziyenin ikisi de, geçen 10 sene içinde iflâs etmiştir. Zira :

a) Türklerin petrolcülüğü başarı ile yapabildiği, petrol ameliyelerinin her alanında iktisadî değere sahip miktarda üretim, tasfiye, nakil ve dağıtım işlerini başarmaları ile ortaya çıkmıştır.

b) Büyük yabancı petrol şirketleri, memleketimize dışardan döviz gelmesini sağlayacak derecede (yani ihracat için) petrol üretimini değil, sadece memleketimizin ihtiyacını karşılıyacak bütün hampetrolü kendi kaynaklarımızdan çıkarma işini dahi başaramamışlardır. Kendi petrol ihtiyacımızın hâlâ büyük kısmı, dışarıdan 100 milyonlar-

ca liralık döviz ödememiz karşılığında elde edilmektedir.

c) TP ile kıyaslanamıyacak kadar arama ruhsatnamesine (yani inhisarî hakka) sahip yabancı şirketlerin tümünün toplam üretimi, henüz kendi yerli müessesemizin üretim seviyesine bile ulaşamamıştır.

d) Yabancı şirketlerin, Türkiye'de son zamanlarda bulmaya başladıkları (veya bulduklarını artık bildirmeğe başladıkları) yerli hampetrol kaynaklarının işletilmesi sayesinde dışarıya transfer ettikleri dövizin miktarı o kadar yüksektir ki, Türkiye'de ham petrol bulunması ile bulunmaması arasında memleketimizin yararı bakımından hemen hemen fark yoktur.

e) Yabancı şirketler, bir çok bölgede ele geçirdikleri arama ve işletme ruhsatnameleri sayesinde, bu yerlerde kendi müessesemizin (Türkiye Petrollerinin) üretimde bulunmasına engel olduklarından ve kendileri ise, petrol arayıp bulmayı ve halen bulunan kaynakları işletmeyi ciddiye almadıklarından; onların Türkiye'ye gelmesi, petrol üretimimizin artmasına değil, — yerli müessesemizin kolayca bulup işletebileceği kaynakların âtıl kalması yüzünden — petrol üretimimizin artmamasına sebep olmuştur.

f) Petrol ihtiyacımızın, kendi kaynaklarımızdan karşılayamadığımız kısmını dışarıdan elde ederken de, Milletlerarası tröstü kuran büyük petrol şirketlerinin, memleketimizde elde ettiği belgeler ve inhisarî petrol hakları (ve bunların, kanunun amacına uygun olarak uygulanmaması) yüzünden, bu şirketlerin dikte ettiği (ve dünya serbest rekabet piyasasının çok üstündeki) fiatlardan hampetrol satın almaktayız. Bu da, her yıl yüz milyonlarca lira fazla para (ve hem de döviz) ödememize sebep olmaktadır...

HÜLASA :

Yabancı petrol şirketlerinin Türkiye'ye gelmeleri, bizim hampetrol üretimimizin çoğaltılmasına değil, çoğalmamasına sebep olmuştur; bundan başka onların elde ettikleri petrol hakları yüzünden, başka satıcılardan ucuza alabileceğimiz hampetrolü de pahalıya satın almaktayız. Böylece Petrol Kanununun tuttuğu yol, bize her yıl yüz milyonlarca lira döviz kaybına ve millî hasılada beklenmesi normal olan önemli bir artışın önlenmesine sebep olmaktadır. Petrol dairesinin, Petrol Kanununu yanlış ve memleket yararı ile bağdaşamıyacak surette uygulanması, bu zararın daha da artması sonucunu doğurmaktadır...

Yabancı petrol şirketlerinin Türkiye'ye faydalı olamamalarının ve hatta zararlı olmalarının sebepleri nelerdir?

Yukardaki sözler göstermiştir ki, «yabancı petrol şirketlerinin, Türkiye'de petrol arayıp bulma ve üretme hususunda, yerli müessesemiz olan TP ile kıyaslanamıyacak kadar başarı gösterdiği» yolunda, yabancı sermaye hayranı belli siyaset adamları ve bu şirketlerin beslemesi olan yayın organlarınca ileri sürülen görüş — kasıtlı bir yalan değilse — düpedüz hayal mahsulüdür.

Şimdi bu olumsuz sonucun sebepleri üzerinde durursak, görürüz ki, bunları, «dünya piyasasının üretim ve satış durumu» «Petrol Kanununun açıkça aleyhimize olan hükümleri» ve «Petrol Kanununu yanlış bir zihniyetle pek kötü bir şekilde uygulayan Petrol Dairesi Reisliğinin ve eski Sanayi Bakanının davranışları» olmak üzere üç grupta toplamak mümkündür:

I. Dünya petrol üretimindeki fazlalığın, yabancı büyük şirketleri etkileyişi ?

Milletlerarası tröste dahil olan büyük yabancı petrol şirketleri, — ki Mobil, Shell ve BP de bunlar arasındadır —, petrol alanındaki dünya istihsal ve satış durumunun gösterdiği özellikten dolayı, Türkiye'deki arama ve işletme faaliyetine önemli (yani memleketimiz yararının gerektirdiği ölçüde) yatırım yapamazlar. Buna kendi iktisadî çıkarları engeldir. Önce bir gerçeği soğukkanlılıkla tesbit etmemiz gerekir. Yabancı petrol şirketleri (hele memleketimize gelenlerin başında olan üç büyük şirket) memleketimize Albert Schweizer zihniyeti ile onur vermiş değildirler. Buraya gelmelerinin bir tek amacı vardır: kâr etmek; başka bir deyimle yaptıkları yatırımın çok üstünde kâr elde ederek memleketlerine dolar transfer etmek.

İşte sadece bu amaçla hareket edecek olan büyük yabancı petrol şirketlerinin tutacakları yolu çizerken, gözönünde bulunduracakları puslanın ibresi, şu hesaplamaya göre yönünü alacaktır:

«Türkiyede petrol arayıp işletme işi ne şekilde ayarlanıp düzenlenmelidir ki, bu faaliyet şirketler için kârlı olsun?» Bu soruya cevap verirken, gözden uzak tutulmaması gereken en önemli duruma da burada özellikle parmak

basmak isteriz: Eğer Türkiye'de petrol arayıp işletmek için gelecek şirketler milletlerarası tröste dahil bulunan şirketlerden iseler, bunların çatışan iki sıfata sahip olacakları ve çarpışan bu iki menfaatten kendileri için daha ağır basanını tercih edecekleri söz götürmez bir gerçektir. Zira bu şirketler, dünyanın bir numaralı «petrol satıcısı» olarak, «Türkiye'de petrol buldukları nisbette, Türkiye'ye petrol satmak imkânından mahrum kalacaklar»dır. Şu halde Mobil Shell, BP gibi şirketler, Türkiye'de petrol arama ve işletme ruhsatnamesini elde ettikten sonra her an şöyle garip bir hesabı yapmak zorunluğundadırlar:

«Türkiye'ye şu kadar milyon dolar arama, işletme ve nakletme masrafı olarak yatırdığım takdirde, elde edeceğim ham petrol sayesinde transfer etme hakkına sahip olacağım dolar miktarı» mı daha büyüktür, yoksa «Türkiye'de yerli ham petrol bulunmazsa, Türkiye'nin ihtiyacı için kendisine satacağım ham petrolden elde edeceğim kâr» mı daha büyük olacaktır? Eğer ikinci rakam birinciden daha büyükse, yani bu şirketlerin Türkiye'de ham petrol bulabilmek için yapacakları masraftan geri kalan kâr (ve transfer imkânı), Türkiye'ye petrol satmaları halindeki alacakları dolardan daha küçükse, onların, «Türkiye'de petrol bulunması için değil, Türkiye'de petrol bulunmaması için gereken bütün çabayı sarfedecekleri» pek tabiîdir ve şüphesidir.

İşte «yabancı şirketlerin Türkiye'de petrol aramasının bizim için yarattığı çıkmaz» bu noktada kendisini göstermekte, yabancı şirketlerle bizim menfaatlerimiz bu noktada düğümlenmektedir: Eğer yabancı şirketler Türkiye'de (Orta Doğu kaynakları gibi, yalnız Türkiye'nin ihtiyacı için değil, dünya piyasası için önemli) bol ve çok ucuz petrol bulabileceklerse ve kendilerine tanınan transfer imkânı da çok cömertse, o zaman, «Türkiye'de petrol bulmak» onlar için «Türk piyasasını kaybetmemekten daha avantajlı» olacak; ve bu şirketler, samimi surette petrol arayıp çıkaracaklardır. Böyle değil de, «petrol ancak pahalıya bulunacaksa, bu şirketlere dünya piyasası bakımından avantaj sağlamıyacaksa ve hele az miktarda olup Türkiye'nin ihtiyacına yetecek ve böylece Türkiye'ye hampetrol satma şansını da ortadan kaldıracak» ise, bu takdirde büyük şirketlerin, kendilerine daha çok dolar getirecek yolu (yani Türkiye'ye petrol satma yolunu) tercih etmemeleri için bu şirketlerin başlarında bulunan insanların ya

delirmeleri, yahut da bugüne kadarki tutumlarını tamamen bir tarafa bırakarak, hattâ bir kazanç şirketi olma niteliklerine de son vererek, hayrî maksatlarla çalışan, bir Dernek haline gelme hususunda karara varmış olmaları şarttır. Buna uzaktan işaret eden en ufak bir belirtiye bile ufukta rastlanmadığını ve rastlanamıyacağını esasen böyle bir şeyin beklenemiyeceğini belirtmek isteriz.

Bundan sonraki izahlarımız gösterecektir ki, yabancı büyük petrol şirketleri araştırmaları sonucunda «Türkiye'de petrol bulunduğu, fakat bu petrolün dünya piyasası için kullanılacak kadar bol ve hele ucuz şekilde üretime elverişli olmadığı, özellikle ulaştırma masrafları yüzünden kendilerine bir avantaj sağlayamıyacağı» kanısına varmışlar ve bu sebeple de «Türkiye'de petrol bulma yolunu değil, Türkiye'ye petrol satma yolunu tercih» emişlerdir.

Ancak büyük şirketlerin Türkiye'ye petrol satmaya devam edebilmeleri de, başka bir menfî şartın gerçekleşmesine bağlıdır. O da, «Türkiye'nin kendi yerli müessesesi olan TP yardımıyla, ihtiyacını karşılayacak petrolü bulamaması» dır. Onların «petrol satabilmelerinin bu olumsuz şartını sağlayabilmek» için de, gerekli bütün tedbirleri alacağını, yani, Kanunun boşluklarından veya elâstiki hükümlerinden, yahut ilgili makamların ihmalinden veya beceriksizliğinden faydalanarak, «TP'nin Türkiye'de gerekirse petrol bulamaması için bütün çabaları da sarfedeceklerini hesaba katmak ve bunu tabiî olarak karşılamak gerekir. Böyle bir davranış, ticaretin (hele milletlerarası ticaretin) normal silâhını teşkil eder. Türkiye'ye düşen görev, bu şirketlerin böyle hareket edeceklerini bilerek kendi menfaatlerimizi koruyacak karşı tedbirleri almaktır. Bu tedbirler, — aşağıda da belirtileceği üzere — «Petrol Kanunundaki aleyhimize olan hükümleri düzeltmek», «Petrol Kanununun mevcut hükümlerini doğru bir zihniyetle ve o kanunun amaç maddesine uygun olarak uygulanacak enerjik bir Petrol Dairesini kurmak» ve nihayet «daha bugünden alınacak bazı kararlarla, «yabancı şirketlerin yapacağı transferlerin aşırılığını önlemek» tir...

Büyük petrol şirketleri Türkiye'nin petrol üretimi için ciddi yatırım yapamazlar :

Uzun yıllardanberi, hele Petrol Kanunumuzun kabulünden sonra, dünyanın petrol üretimi, dünya petrol tüketi-

minin (yani ihtiyacın) çok üstüne çıkmıştır. Hele son yıllarda hampetrol üretimindeki artış temposu, % 8'dir; ve bunun yakın bir gelecekte azalmıyacağı da, objektif hesaplarla anlaşılmaktadır. Bu artış, milletlerarası tröste dahil büyük petrol şirketlerinin, dünyanın her köşesinde imtiyazına sahip oldukları bütün petrol kaynakları ve rezervini azamî tempo ile işletmeleri sayesinde ulaşılmış bir sonuç değildir. Dünyanın petrol ihtiyacı, petrol üretiminin altında kaldığından, dünya piyasasına hâkim olan dev şirketler, küçük kaynakları (yani verimi az olan kuyuları), hele işletime masrafı yüksek olan kuyuları işletmemektedirler.

Sovyet Rusya'nın petrol üretiminin korkunç denilecek bir tempo ile artması, özellikle Asya kısmında bulunan ve bir kıt'a büyüklüğünde yeni bölgelerde milyonlarca ton ham petrolün pek ucuz ve rahat bir şekilde istihsal edilmesi (bunun yanında yeraltı gaz üretiminin de astronomik rakamlara ulaşması ve böylece Sovyet Rusya'daki yakıt ihtiyacının büyük ölçüde yeraltı gazı sayesinde karşılanması), onun daha bugünden 220 milyon tonu geçmiş olan ve kısa zamanda Amerika'nınkine ulaşma istidadı gösteren muazzam petrol üretiminin büyük çoğunluğunu dünya piyasasına sürebilmesi, bunun yanında Orta Doğunun ve Amerika'nın üretimini de ciddî surette ve her gün artan bir tempo ile çoğaltması, «petrol üretimi»nden çok «petrol satışı»nı milletlerarası büyük bir dava (bir rekabet, hatta çatışma konusu) haline getirmiştir.

İlk defa 1946'da işletilmeğe başlanan Kuveyt, bugün yalnız başına yüz milyon tonun üstünde ham petrol üretmektedir ki, Birinci Dünya Harbinde bütün dünyanın yıllık toplam petrol üretimi sadece 70 milyon tondur. Bugün ise, yalnız başına İran bile 80 milyon tondan fazla petrol üretiyor. Cezayir'de, Libya'da baş döndürücü sür'atle ham petrol üretimi başlamıştır. Japonlar Basra körfezinde deniz altından petrol çıkarmaktadırlar. İtalyanlar dahi Sicilya'da deniz altından petrol çıkarmağa başlamışlardır. Büyük tröstlere kafa tutan küçük şirketlerin petrol çıkardığı Nijerya'da da, üretim tam sür'atle ilerlemektedir. 1946 yılında dünya petrol üretimi 1,5 milyar tona yaklaşmıştır.

Özet olarak diyebiliriz ki, dünyadaki petrol üretimi, yalnız bugün için ihtiyacın üstünde olmakla kalmamakta; gelecekte de — bir harp çıkmadığı takdirde — durumun

aynı olacağı (yani ihtiyaçtan çok üretim yapılacağı) böylece farkın aynı tempo ile büyüyeceği, normal hesaplamalarla anlaşılmaktadır.

Bu sebepledir ki, milletlerarası tröste dahil büyük petrol şirketleri için bugün büyük dava, petrol üretimini arttırmaktan ziyade, satışı sağlamaktır. Özellikle dünya tanker filolarının da sür'atle büyümesi ve milletlerarası tröstün bu alandaki inhisarının da ortadan kalkması sonunda bugün petrol tüketen memleketlerin piyasalarını elde etmek için, petrolcüler arasında büyük bir savaş baş göstermiştir. Bu durum, petrol sorunu üzerine eğilmiş olan herkesin bildiği bir gerçektir; ve bu konu da tarafsız kalemlerin yayınladığı bir çok kitap, petrol şirketlerinin mücadelesini bütün açıklığı ile ortaya koymuştur. Demek oluyor ki, vaktiyle petrol kaynaklarını bulup işletme hak ve imtiyazını elde edebilmek için, kanlı mücadelelerden, hatta milletleri birbiriyle savaşa dahi sürüklemekten kaçınmayan, petrol kaynakları bulunan memleketin iç siyasetine en geniş ölçüde karışan veya sömürge haline gelmesine bütün güçleri ile gayret eden dev petrol şirketlerinin bugünkü mücadeleleri, daha ziyade, petrol pazarlarını muhafaza etmek ve mümkünse yeni pazarları ellerine geçirmek amacına yönelmiş bulunmaktadır.

Durum böyle olduğuna göre, bu şirketlerin yılda bir kaç hafta 5-10 milyon ton petrol çıkarabilecek bölgelere milyonlarca dolarlık yatırım yapmasına, iktisadî ve aklî bakımdan imkân yoktur.

Eğer petrolün dünyadaki üretimi tüketiminden daha az olsa idi, — yükselecek fiatları hesaba katarak — yüksek maliyet ile petrol üretebilecek yahut mütevazi ölçüde petrol üretimi bahis konusu olabilecek olan yerlerde dahi yabancı dev şirketlerce petrol aranması, özellikle sondajlar için ciddî yatırımlar yapılması düşünülebilirdi. Fakat petrolün dünyadaki üretimi, tüketiminden (yani talepten) çok olduğuna ve bu yüzden de üretilen petrolün bir kısmı dahi elde kaldığına göre yapılan önemli yatırımlar sonucunda ancak mütevazi ve maliyet fiatı nisbeten yüksek olan (meselâ pompalarla çekilen) yahut rafinerilere veya tüketme pazarlarına nakli de ayrıca önemli ulaştırma masraflarına katlanılmaya sebep olan kaynaklar için, büyük yabancı petrol şirketlerince fazla yatırım yapılması, elbetteki ikisaden ve aklen mümkün değildir. Dünyanın olağanüstü zenginlikte bir petrol mıntıkası olduğu anlaşılan böl-

gelerde, yeni yeni kuyular açarak üretimi sür'atle çoğaltmak, yatırılan her milyon dolarla nerede ise bir milyon ton ham petrol elde etme imkânı varken, bir milyon ham petrol çıkarabilmek için 4-5 milyon, hele 5-10 milyon dolar sarfetmeyi göze alacak yabancı şirketi bulmağa imkân yoktur.

Türkiye'de petrol rezervlerinin, meselâ Kuveyt, İran, Irak ve Suudi Arabistan veya Amerikan kaynaklarında olduğu gibi, bol miktarda fışkıran (büyük kâr sağlayan) kaynaklar olma ihtimali, bir hayli uzak bulunduğuna göre, bu şirketlerin Türkiye'ye ciddî yatırım yapmamaları pek normaldir.

Yabancı büyük şirketler, Türkiye'ye petrol üretimi için ciddî yatırımı, ancak iki halde yapabilirler; 1. Petrol bulma halinde pek büyük bir pay almaları bahis konusu ise 2. Türkiye'nin yerli müessesesi yahut tröst dışındaki bir şirket eliyle esasen Türkiye'de petrol istihsal edileceği tahmin edilmekte ise ve böylece, Türk piyasasının muhtaç olduğu ham petrol miktarının satışını elden çıkarmak tehlikesi baş göstermişse (yani yerli müessesenin veya gerçek rakibin üretimi sonucunda, Türk piyasasını tamamen kaybetmektense, az kârla dahi yetinmek için).

Fakat böyle olmaz da, millî müesseselerimiz ihtiyacımızı kısmen veya tamamen karşılayamazlarsa ve bu ihtiyaç enternasyonal tröst tarafından satılacak ham petrol ile karşılanacaksa, o zaman bu şirketler, bir dolar yatırım yapmadan, kendilerinin pek ucuza malettikleri ham petrolü mükemmel fiatlarla Türkiye'ye satmayı elbette ki tercih edeceklerdir.

İşte bunun içindir ki, Türkiye'de büyük petrol şirketleri mecbur olmadıkça, petrol arayıp bulma amacıyla fazla yatırım yapmamakta, petrol bölgelerini ellerine aldıkları arama ruhsatnameleri ile, kapattıktan ve böylece TP'nin bu yerlerde petrol istihsal etmesi imkânını ortadan kaldırdıktan sonra, «Petrol arama oyunu» oynayarak, oyalama taktiği izlemekte ve geçen her yıl Türkiye'de 100 milyonlarca liralık ham petrolü satmağa devam etmektedirler.

Bu münasebetle bazı yabancı sermaye hayranı yahut yabancı sermaye ajanı kişilerin, her fırsatla «yabancı petrol şirketleri Türkiye'de bugüne kadar milyonlarca liralık yatırım yaptıklarına göre, onların samimi olarak (ellerinden geldiği kadar) petrol bulmak ve çıkarmak için çaba gösterdikleri nasıl inkâr edilebilir?» yolundaki bir soruyu

ortaya atmak suretiyle zihinlerde yaratmak istedikleri şüpheyi gidermek için, bu soruyu bir kaç cümle ile cevaplandırmak isteriz:

Önce belirtmek gerekir ki, yabancı şirketlerin rafineriler için yaptıkları yatırımları hesaba katmamak gerekir. Keza arama için yaptıkları yatırımlardan, tekrar Türkiye dışına çıkardıkları meblâğları indirmek şarttır. Bu «tekrar çıkarılan değerleri» bilmeden bir takım büyük rakamları samimî surette ileri sürmeye imkân yoktur. Petrol Dairesi ve yabancı şirketlerin yatırımlarını büyük rakamlar şeklinde gösterenler, bugüne kadar yatırımdan indirilmesi lâzım gelen bu kalemi bildirmemişler veya bildirememişlerdir.

Bundan başka, dev şirketlerin başlangıçta yapmış oldukları yatırımlar, Türkiye'de dünya piyasası için önemli büyük ölçüde ve ucuz petrol bulunacağı kanısına dayanmakta idi. Bu tahminler gerçekleşmeyince, yabancı şirketlerin yatırım amaç ve taktiği de temelden değişmiştir. Bu şirketlerin bugün yine küçük (ve Türkiye için tatmin edici sayılamıyacak) ölçüde arama ve işletme yoluna gitmelerinin başlıca iki sebebi vardır. Birincisi, onların hiçbir araştırma ve işletme yoluna gitmemeleri halinde, «petrolcülük oyunu»nu devam ettirememeleri ve böylece ruhsatnamelerinin ellerinden alınması sonucuyla karşı karşıya kalmaları tehlikesidir. Bu yerlerde TP nin petrol bulması, büyük yabancı şirketlerin Türk piyasasını kaybetmesi sonucunu doğuracağından yabancı şirketler Türk petrol piyasasını muhafaza edebilmek için, her yıl «arama ve işletme oyunu»nun gerektirdiği bir miktar milyonu elden çıkarmayı göze almaktadırlar. İkinci sebebe gelince: Büyük petrol şirketleri ve onların arkasında bulunan Devletler, zaman zaman kendisini gösteren petrol kaynaklarının tükenmesi veya ihtiyacı karşılayamaz hale gelmesi ihtimalini de hesaba katarak, gelecek için, daha az kârlı ve daha az verimli petrol kaynaklarını dahi el altında bulundurmağa gayret etmektedirler. İşte bugün işletilmek istenmiyen bu kaynakların (Türk petrol kaynaklarının) ruhsatnameleri oyalama taktiği ile elde tutulmak ve böylece herhangi bir harp halinde yahut başka memleketlerdeki kaynakların millîleştirme, tükenme veya başka suretlerle bu şirketlerin elinden çıkması halinde, ikinci derece önemde olan bu kaynaklar dahi işletilmek istenmektedir. Bir cümle ile: Türkiye'nin yararı, petrol kaynaklarımızın derhal ve tam

kapasite ile işletilmesini gerektirdiği halde, bu şirketlerin çıkarı, Türkiye'nin petrol kaynaklarını kendileri için ancak bir ihtiyat akçesi olarak muhafaza etmededir.

Türkiyedeki petrol kaynakları mütevazi olsa ve maliyet fiatları nisbeten yüksek olsa bile, yerli müessesenin (TP' nin) bütün bunlara rağmen petrol aramağa ve işletmeğe devam etmesi, ciddî yatırımlar yapması için, pek çok sebepler vardır. Yabancı şirketler bakımından hiç de cazip olmayan «Türkiye'de bugünkü şartlar altında petrol arayıp bulma işi», Türk Devleti için asla aynı değildir. Mütevazi ve maliyeti yüksek olan petrol kaynaklarını arayıp bulmak dahi, Türk Devleti için (TP için) çok kârlı ve cazip bir iş sayılabilir; ve sayılmak gerekir. Zira Türkiye'nin bugünlerdeki yıllık petrol ihtiyacını teşkil eden 5 milyon ton ham petrolün - her ne kadar bugünkü ihtiyaç 3,5 milyon ton ise de tüketim genişleyince bunun yakında 5 milyonu aşacağı şüphesizdir - aranıp bulunması ve işletilmesi için, - Türk parası harcamasından başka - ton başına 5 milyon dolardan 5 sene içinde (makine ve cihazlar için) yeniden 125 milyon dolarlık döviz sarfedilse bile, bu suretle meselâ elde edilecek 25 milyon ton ham petrolün bir milyon tonu 5 milyon dolar dövize malolmuş bulunur ki, böyle bir yatırım dahi Türk Devleti için cazip (iktisadî) sayılmak gerekir. Zira ham petrolü dışarıdan getirmeğe devam edersek, bir milyon ton başına - şimdiki gibi - 17,5 — 19,5 milyon dolar veya en aşağı 10 - 13 milyon dolar ödenecektir.

-İşte bu sebepledir ki, bugün yabancı şirketler, Türkiye'de ham petrol bulmaya gereken ilgiyi söstermedikleri ve gösteremiyecekleri halde, TP (Yani Devlet işletmesi) sayesinde, petrol ihtiyacımızı öz kaynaklarımızdan karşılamayı sağlayacak ciddi çabalar göstermemiz ve petrol üretimimizi bununla oranlı olarak önemli ölçüde artırmamız mümkündür. Yeter ki, Yasama ve Yürütme Organları, meselenin hayatî önemini artık kavrasın ve TP'nin yatırımlarını artırması ve istihsal ettiği mahsullerin sürümünü sağlaması için gerekli Yasama ve Yürütme tedbirlerini almayı ihmal etmesin!

II. Petrol Kanununda yer alan ve memleket yararını hiçe sayan akıl almaz hükümler ve bunların daha da kötü uygulanışı :

Petrol Kanununun tasarısını hazırlayan bir Amerikalı uzmandır; pek tabiî olarak, kanun da, yabancı şirketlerin (hatta enternasyonal tröstün) çıkarına en uygun şekilde düzenlenmiştir. Çelikbaş gibi yabancı sermaye savunucusu insanlar da hükûmette yer aldığı ve esasen genel gidiş ve bir taraftan hudutsuz özel teşebbüs hayranlığı, diğer taraftan da yabancı sermayeye şevk ve aşk ile bağlanmak olduğu için, Petrol Kanunu kendi müessesemiz olan Türkiye Petrollerini, petrol davamızın hallinde âciz bir durumda bırakmıştır. Mağlûp İtalya, bütün baskılara rağmen, eşine az rastlanır bir oyalama taktiği (yani komisyonlardan komisyonlara havale) sayesinde, petrol haklarını yabancılara kaptırmamayı, 1953 ve 1956 kanunları ile de bütün İtalya'da petrol işletme hakkını millî bir müessese olan E.N.I.'ye hasretmeyi büyük bir başarı olarak sağlarken, biz petrollerimiz üzerindeki arama ve işletme haklarını tam bir miras yedi savuruculuğu ile ve kendi elimizle, hatta vecd içinde yabancı şirketlere teslim ettik.

Petrol Kanunu o derece kendi aleyhimize hükümler taşımaktadır ki, bukadarını insan aklının kavramasına bile imkân yoktur. Tasavvur ediniz ki, yabancı şirketler, 10 tane, 20 tane olarak gelip her bölgede 8 er adet arama ve dolayısiyle işletme ruhsatnamesi alabilecekleri halde, millî müessesemiz TP bir bölgede sadece 8 tane arama ruhsatnamesi alabilecektir. Bizzat Devletin keşfettiği 5 inci bölgede (Siirt bölgesinde) yabancı şirketlere arama ruhsatnamesi vermek, aklın alabileceği gafletlerden değildir. Oysa ki, bu bölgede TP'ye 9 ncu arama ruhsatnamesini vermeğe imkân yoktur; ama isterse, 10 tane yabancı şirket, 8 er taneden 80 adet arama ruhsatnamesi alabilecektir. (Her ruhsatname en fazla 50.000 hektar büyüklükteki bir yeri kapsayabilir). Bugün o bölgede TP 8 değil 48 ruhsatnameyi almaya can attığı halde, onun azami hakkı olan 8 ruhsatnamesine karşılık, yabancı şirketlerin 32 arama ruhsatnamesi vardır. Demek ki, millî müessesemiz, bugün yabancılara oranla, ancak beşte bir hakka sahiptir. Yarın bu arama ruhsatnameleri artarsa, meselâ 72 ye çıkarsa, millî müessesemiin hak oranı onda bire düşebilecektir. Böyle bir hükmün, egemen bir memleketin kanununda yer alması korkunç ve buna rağmen iktisadî bağımsızlık amacından bahsedilmesi gülünçtür.

Petrol kanunumuzda bir gün bile beklemeden yapılacak ilk değişiklik bu olmalıdır.

Türk Devletinin, kendi topraklarında petrol arama hakkının sınırlanması, ne derece akla, hukuk ve egemenlik kavramına sığmaz bir tutum ise, Türk Devletini temsil eden TP'nin de petrol arama ve işletme hakkını yabancı herhangi bir şirketin arama hakkı ile bir tutmak ve onu her bölgede sadece 8 arama ruhsatnamesine hasretmek de, aynı derece garip ve memleket yararını açıkça hiçe sayan bir çözümdür. Bir kanunla kurulmuş olup Hazine ve Devlet organlarınca çeşitli suretlerle denetlenen bir Devlet Müessesesi olan TP, malî imkânları ve elemanları müsaade ettiği kadar (yani sınırsız surette) arama ruhsatnamesi alabilmelidir.

Esasen, Türk Devletinin keşfettiği bir petrol bölgesi olan ve petrol bakımından zenginliği şüphesiz bulunan 5 nci bölgede, TP'den başka bir müesseseye arama ruhsatnamesi asla verilmemelidir. Aksini yapmak, yabancılarla işbirliği değil, yabancılara kendi bulduğumuzu bağışlamak demektir. Fakir olan toplumumuzun ise, başka memleketlere ve hele dev şirketlere iktisadî yardımda bulunacak (bağışlama yapacak) duruma gelmediği muhakkak olduğuna göre, «5 nci bölge soygunu» na derhal son vermek gerekir. Diğer bölgeler bakımından da, bundan sonra TP'ye öncelik tanımak lâzımdır. Yabancı bir şirkete, her hangi bir yerde arama ruhsatnamesi verebilmek, bu bölgeyi TP'nin uzunca bir süre için arama konusu yapmaması kararına bağlı olmalıdır. Ancak ve ancak, TP'nin kısa zamanda arama yapmayı kabul etmeyeceği yerlerdedir ki, yabancı şirketlere arama ruhsatnamesi verilebilmelidir.

Oyalamaları önleyecek tedbirler :

Petrol Kanunumuzun derhal açıklığa kavuşturulması lâzım gelen en önemli bir noktası da, şirketlerin dürüst olmayan davranışlarına karşı gerekli müeyyidelerin uygulanacağıdır. Ruhsatname alan yabancı şirketlerin, ruhsatname süresi sona erinceye kadar ellerini kollarını kavuşturarak hareketsiz kalamıyacaklarını daha kesin ve hatta göze batar şekilde belirtmek gerekir. Büyük yabancı şirketler, kendi elde ettikleri her bölgedeki 8 arama ruhsatnamesi ve korkuluk şirketlere de aldırdıkları ek ruhsatnameler sayesinde, «Türkiye Petrollerinin arama ve petrol bulma imkânını büyük ölçüde daratmakta»dırlar. Zira Türkiye Petrollerinin ham petrol bulması demek - yukarıda belirtildiği üzere -, büyük petrol şirketlerinin Türkiye'deki petrol pazarını bu oranda kaybetmeleri demektir. İşte bu

nun içindir ki, yabancı şirketlerin menfaatine uygun olan çözüm (yol), «Türkiye'de Türkiye'nin ihtiyacına yetecek kadar petrol bulmak» değil, her şeyden önce, «Türkiye'nin ihtiyacına yetecek kadar petrolü, ne yapıp yapıp TP'ye buldurmamak»tır.

Bu sebeple, Petrol Kanununun «hüsnüniyet maddesi» nde açıkça ifadesini bulan prensibi, daha açık ve tartışma götürmez hükümler haline getirecek, «arama ruhsatnamesi elde eder etmez, normal bir süre içinde gerekli bütün tedbirleri alarak (bütün teçhizatı getirerek) aramalara ve sondajlara başlamayan yabancı şirketlerin ellerinden, kısa bir ihtar süresinden sonra arama ruhsatnamelerinin geri alınacağı» esasının kanuna yerleştirilmesi çok faydalı olacaktır.

Esasen Petrol Kanununun hüsnüniyet başlığını taşıyan 85 nci maddesi aynen şöyledir:

> **«Faaliyet için lüzumlu belgeyi alan bir petrol hakkı sahibi, ameliyatını hüsnüniyetle sevk ve idare etmekle mükelleftir.»**

Bu hüküm, platonik bir cümle sayılmaz. Kanunda platonik sözler yer almaz. Bu hükme aykırı hareket eden, yani dürüstlük (objektif iyi niyet) kuralları ile bağdaşamıyacak surette oyalama taktiği güden ve böylece Türkiye'nin millî servetinin başka müesseseler (özellikle TP) tarafından işletilmesine mani olan (yani her yıl milyonlarca lira döviz kaybetmemize sebep olan) şirketlerin ruhsatnamelerinin geri alınabileceği şüphesizdir. Ancak, bu yolda hareket eden bir Petrol Dairesi Reisliğini, bugünkü zihniyet devam ettikçe memleketimizde bulunmak imkânsız gibidir.

Petrol Dairesi, yabancı şirketlerin, aldıkları ruhsatname ve belgeler sayesinde elde ettikleri hakları «kullanış tarzları» karşısında, tamamen seyircidir. Oysa ki, bu şirketler Devletin ortağı olmuşturlar; ve Devletin hakkını koruyacak olan da, Petrol Dairesidir. Petrol Dairesi, her ruhsatnamenin en iyi şekilde ve memleketin yararına azami derecede uygun düşecek tarzda (yani iyi niyetle) kullanılıp kullanılmadığını, adım adım izlemek, derhal ihtarda bulunmak ve gereken müeyyideleri uygulamakla görevlidir. Bunu yapmıyan bir Petrol Dairesi, sadece bir «korkuluk» demektir ki, o zaman da, Devletin petrol alanındaki menfaatleri, kapanın elinde kalacak (yabancı şirketlerin yağmasına konu olacak) demektir.

Yabancı şirketçe, arama ruhsatnamesinin gereği gibi değerlendirilmediği yani oyalama yahut ihmal yoluna sapıldığı takdirde, «Ruhsatnamenin Petrol Dairesi tarafından geri alınması hak ve yetkisi», yalnız «hüsnüniyet maddesi» nin anlamından değil, «inhisarî hak yaratan her belgenin mahiyeti»nden de çıkar. Zira, gerek Anayasanın 130 ncu, gerek Petrol Kanununun 1 nci maddesine göre, petrol kaynakları, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. «Bunların aranması ve işletilmesi hakkı, Devlete aittir.» Devlet, Petrol Kanunu ile bu hakkı bir şirkete terkederek istisnaî bir çözüm öngörürken; inhisarî bir hak (bir çeşit imtiyaz) elde eden şirket için de, bu hakkın vazgeçilmez karşılığı olarak, «ruhsatnameyi gereği gibi değerlendirmek, yani aramaları yapmak ve optimum üretim sağlamak için bütün tedbirleri almak yükümü»nü (mükellefiyetini) yaratmakta; petrol sahibi olan şirket, arama ve işletme görevini de üzerine almış sayılmaktadır: İmtiyazın (inhisarî hakkın) karşılığı daima ve daima böyle bir yükümdür. Esasen Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 14.1.1962 günlü tarihî kararının 8 nci bendi de, «Hükümran Devletler tarafından veya bunlar arasında serbestçe yapılan yabancı yatırım anlaşmalarının, hüsnüniyetle uygulanacağını; Devletler ve Milletlerarası teşekküllerin Birleşmiş Milletler yasasına ve bu karardaki prensiplere uygun olarak, halk ve milletlerin tabiî zenginlik ve kaynakları üzerindeki hâkimiyet hakkına kesin olarak saygı göstereceği» esasını, yukarıda tırnak içinde aynen naklettiğimiz kelimelerden başka, üç sahifeyi geçen yeni yeni cümlelerle, bir düzineden fazla defa tekrar etmiştir.

Memleketimizde, yabancı şirketlerin, yalnız petrol kaynaklarını arayıp bulma safhasında hasislik veya ihmalcilik göstermeleri, yahut kendi çıkarlarına uygun olarak oyalama taktiği uygulamaları olayı ile değil, aynı zamanda bulunan petrol kaynaklarını hiç veya gereği gibi işletmemeleri olay ile de karşılaşılmaktadır. Böyle hallerde dahi, Petrol Dairesinin, hüsnüniyet maddesine veya Petrol Kanunundaki bazı - pek açık olmasa bile anlamı bakımından tereddüt edilemiyecek - hükümlere dayanarak, yabancı şirketin elindeki arama veya işletme ruhsatnamesini alabileceği şüphesizdir. Hukuk Devleti prensipleri, böyle bir davranışa asla engel teşkil edemez. Zira Hukuk Devletinin ana kurallarından biri de, hakkın ve yetkinin kötüye kullanılmıyacağıdır. Bir memleketin yeraltı servetlerinin işletil-

memesine veya gereği gibi işletilmemesine sebep olan bir tutum, hakkın kötüye kullanılmasıdır; ve bu davranış hukuk düzenince himaye edilemez. Ancak Petrol Kanununa derhal açık ve kesin müeyyideler konmasını yine de tavsiye ederiz. Böyle bir halde Türk petrolünün kaderi, Petrol Dairesinin anlayışına ve yorumuna terkedilmemiş olacaktır. Bu münasebetle bir meseleye daha işaret etmek isteriz.

Petrolcülük oynayan şirketlerin, cezaya dahi çarptırılması gerekir :

Türkiye dış ticaret dengesindeki açıktan dolayı, döviz kaybına sebep olan fiilleri önlemek, gerekirse bunları cezalandırmak zorunluğundadır. Ama, bu alandaki tutumumuz, yani gerek kanunlarımız, gerek tatbikatımız çelişmelerle doludur. Kimi üç beş kuruşluk hediye yüzünden ağır cezalara çarptırılır; kimi de milyonlar, hatta yüz milyonlarca lira döviz kaybına bilerek sebep olduğu halde, en küçük bir ceza ile karşılaşmaz: Memleketin her yıl yüz milyonlarca lira döviz kaybına sebep olan fiillerin başında, «petrol arama hakkını bir arama ruhsatnamesi ile elde etmiş olan şirketlerin, Türkiye'de petrol buldukları halde, kendilerinin işine uygun geldiği için bu petrolü yer altında (hem de gizli olarak) bırakmaları ve böylece Türkiye'nin her yıl dışarıdan o miktar yabancı ham petrol getirmesine sebep olmaları» gelir. Meselâ bir şirketin bulduğu bazı kuyudan bir yıl içinde bir milyon ton ham petrol çıkarabileceğini farzedelim. Eğer bu şirket, kuyuların rafineriye uzak olmasından dolayı fazla yol parası ödeyeceği (veya nakilde zorlukla karşılaşacağı) bahanesi ile, yahut petrolü pompa ile çekeceğinden maliyetin yüksekliği iddiası ile, kendisinin Basra körfezindeki pek ucuza çıkarılmış ve tankerleri tarafından da Türkiye'ye kolayca ve ucuzca getirilebilecek petrolünü satmak ve böylece daha çok kâr etmek için, bulduğu Türk petrolünü gizli tutarsa (yani Petrol Dairesine bildirmezse) veya bunu küçük ölçüde işletmekle yetinirse, yahut hiç işletmiyerek yüz üstü bırakırsa, bu davranışları ile 1 milyon ton ham petrolün dışarıdan satın alınmasına sebep olur ki, netice olarak da «her yıl, 10-19,5 milyon dolar dövizin kaybedilmesi fiili» nin suçlusu demektir. Böyle hareket eden bir şirketin, cezasız kalması kadar aklın alamıyacağı bir çözüm düşünülemez. Oysa ki,

memleketimizde durum, bazı yabancı petrol şirketleri bakımından yıllardanberi böyledir.

Petrol Kanununda gereken değişiklik yapılarak, bu gibi fiillerin de, çok ağır para cezaları ile ve hatta hapis cezası ile cezalandırılması gerekir. Keza memleketin bu suretle döviz kaybetmesine sebep olan Petrol Dairesi görevlilerinin de, bundan sonra cezalandırılmasını mümkün kılacak hükümlerin kanuna eklenmesi şarttır. (Vazifeyi ihmal suçu ile yetinmemek lâzımdır.)

Eğer yabancı şirketler Türkiye'de buldukları petrolün taşınmasını güç veya kalitesini düşük sayıyorlarsa, bu petrolü, taşıma ücreti indirilmek suretile Devlete yani onun bir parçası olan TP'ye devredebilirler. Bazı yerlerde buldukları petrolü istedikleri kalitede saymıyorlarsa, bu millî serveti yer altında hapsedemezler. Madem ki, o yerin arama imtiyazını ellerinde tutmaktadırlar. Ve oraya başkalarının (özellikle millî müessese olan TP'nin) arama amacı ile girmesine ve faaliyette bulunmasına mani olmaktadırlar, o halde buldukları petrolü şu veya bu sebeple beğenmedikleri takdirde, durumu derhal Petrol Dairesine bildirerek Türkiye'nin yararını koruyan bir çözüme ulaşılmasını sağlamak zorunluğundadır. Petrol Dairesi de, «O kuyu veya kuyular için yapılan masrafları, adalete uygun bir surette ödemek şartiyle, bu kuyuların işletme hakkını TP'ye vereblmeli ve vermeli»dir.

Bu, konuda, meselâ Batı Raman'da Mobil'e arama ruhsatnamesi verilmiş olan yer içindeki petrol üretimi durumunu açık bir misal olarak zikretmek isteriz. TP, Batı Raman'da 1961 yılındanberi günde üç dört bin varil üzerinden petrol çıkarmaktadır; ve yeni getireceği kulelerle, bu miktarı ciddi surette artırmak üzeredir. Batı Raman'ın üçte biri üzerinde arama ruhsatnamesine sahip olan Mobil ise, TP'den bir yıl sonra açtığı kuyuda petrol bulduğu halde - zira Batı Raman en zengin petrol rezervlerimizden birini taşımaktadır- bunu hâlâ işletmemektedir. Petrolün niteliklerini ve nakil şartlarını beğenmemektedir. Mobil hâlen sondaj makinesini bile buradan kaldırmıştır. Böylece her yıl en aşağı 150 bin ton ham petrol, yalnız Mobil'in Batı Raman'daki petrolü işletmemesi ve bunu işletmeye amade ve teşne olan TP'ye de mani olması yüzünden, Türkiye için kaybedilmektedir. Bu sadece bir misaldir.

Petrol Dairesinin görevi, Petrol Kanununun amacına uygun surette (yani petrol tüketimi yüzünden memleketten

çıkacak dövizi asgariye indirme istikametinde) uygulama olduğu halde, «Petrol Dairesinin, yabancı şirketleri denetlemesinden ve onları üretim yerlerinde adım adım izlemesi»nden en küçük eser bile yoktur. Halbuki Devlet, her petrol şirketinin ortağıdır; ve her şirket bulduğu petrol kaynaklarını süratle işletmek zorunluğundadır. Devletin mümessili olan Petrol Dairesinin, şirketleri adım adım izleyerek ve denetleyerek, üretimin azami hadde çıkmasını sağlaması, onun kaçınılmaz ödevidir. Dünyanın hemen her yerinde, Petrol Dairesinin bu denetimi, son haddine kadar çıkarılmış ve böylece millî menfaatlerin en iyi surette gözetilmesi gerçekleştirilmiştir. Yoksa memleketin petrol üretimi alanındaki menfaatinin korunması, (bizde olduğu gibi), yabancı şirketlerin keyfine ve insafına terkedilmemiştir.

Bir misali de (Adana'daki) Bulgur dağından vermek isteriz: Mobil'in burada bulduğu petrol kaynağı dahi, - uzmanların hesaplarına göre - yeteri kadar değerlendirilmemektedir. Sadece üç kuyu faaliyettedir: ve günde 1400 varil kadar petrol çıkarılmaktadır. Halbuki uzmanların bildirdiğine göre, optimum üretim için hiç değilse 4 kuyunun daha açılması gerekir. Petrol Dairesi bu bölgede ve yabancı şirketlerin petrol bulduklarını bildirdikleri diğer yerlerde, millî menfaatlere en uygun düşen çalışma plânının neden ibaret olacağı üzerinde durmuş, Mobil'i ve Shell'i herhangi bir surette uyarmış mıdır? İşte en önemli noktalardan biri, Petrol Dairesinin - sabık bir Sanayi Bakanının direktifine uygun olarak - yabancı petrol şirketlerini daraltmama siyasetini en aşırı hadde kadar götürmesi yüzünden, Petrol Kanunu hükümlerinin amaca uygun bir surette uygulanamayışıdır.

Bundan ötürü yabancı şirketlere 32 ruhsatnamenin verilmiş olduğu 5 inci bölgede, onların tümü, ancak son zamanlarda beş adet sondaj kulesi kurdukları halde, TP sadece 8 arama ruhsatnamesinin kapsadığı yerde senelerden beri yedi kule ile çalışmakta ve dört tane de yeni kule ismarlamış bulunmaktadır. TP nin bu bölgede 1964 yılında yaptığı sondaj miktarı 46.899 metre olduğu halde, bütün yabancı şirketlerin bu bölgedeki toplam sondaj miktarı 33.021 metredir. Bu sebeple de 5 inci bölgede TP nin petrol üretimi 1964 yılında - Greve rağmen - 631.584 ton iken, yabancı şirketlerin tümünün üretimi sadece 259.288 tondan ibarettir.

Görülüyor ki, petrol davamızın memleket lehine çözülmesi, özellikle bir noktada düğümlenip kalmaktadır. O da, Petrol Dairesinin kendisine düşen görevi yerine getirmekten aciz olmasıdır. Petrol Dairesi, yabancı şirketlere karşı seyirci durumdadır. Buna karşılık, yabancı şirketlerin TP'nin faaliyetine karşı herhangi bir itirazı olunca, TP'ye müşkülât çıkarmakta büyük bir enerji gösterebilmektedir. Petrol Dairesine, yeni, dinamik ve Petrol Kanununun ruhunu ve amacını mükemmelen kavramış ve benimsemiş elemanlarla, en kısa zamanda bambaşka hava ve ruh verilmesi, petrol davamızın halledilmesinin şimdilik baş şartını teşkil ettiği kanısındayız. (★)

Petrol Dairesince, yabancı şirketlere buldukları kuyuları derhal ve tam kapasite ile işletmeleri ikaz edilmeli, belli bir mehilden sonra, bu yola gitmekten kaçınan şirketlerin arama ve işletme ruhsatnameleri geri alınmalıdır. Zaten Petrol Kanununun hükümleri de bunu gerektirir. Şirketlere kendilerinin olumlu faaliyetlerini karşılayacak oranda bir tazminat ödemesi elbette ki caizdir. Ancak, ihmalleri veya kastları yüzünden, keşfedilen millî servetin yer altında bırakılmasının sebep olduğu döviz kaybı, bu taminattan indirilmek şartiyle...

Bugün memleket menfaatine olarak tutulacak yollardan biri de, yabancı petrol şirketlerinin verecekleri Devlet hissesini, Petrol Dairesinin artık para olarak değil, petrol olarak almayı, ve bunu TP'ye devretmeyi tercih etmesidir. Petrol Dairesi, ne yazık ki hâlâ maalesef bu yola da gitmemiştir. Bu yüzden şirketlerce transfer edilen döviz ve kâr miktarı yüksek kalmaktadır. Hatta % 50 ye kadar çıkabilecek olan vergi ve diğer Devlet paylarının hepsini, «ayın (yani petrol) olarak» almak gerekir. Böylece Devletin ayın olarak aldığı bu ham petrolden çıkarılan ürünlerin kârı memlekette kalacak ve sebepsiz yere dışarıya aşırı oranda döviz transfer edilmesi kısmen önlenmiş olacaktır. (Bunun için de Petrol Kanununda değişiklik lâzımdır). Bu aşırı döviz transferi yüzündendir ki, bugün memleke-

---

(★) Konferanslarımızın verilmesi tarihi ile bu özetin yayınlanması arasından geçen günlerde, her bakımdan üstün niteliklere sahip değerli Ayhan Çilingiroğlu'nun Petrol Dairesi Başkanlığına atanmasını, bu konuda mükemmel bir başlangıç ve memleket hesabına pek sevinilecek bir hâdise olarak değerlendirmek gerekir.

timizde, yabancı şirketler tarafından petrol çıkarılması haliyle, ham petrolü dışarıdan getirme hali arasında döviz ve millî hasılanın artması bakımından bir fark bulunmuyor. Hatta serbest dünya piyasasından ucuz petrol satın almamız, yabancı şirketlerin Türkiyede petrol bulup döviz transfer etmesinden bizim için daha kârlıdır. İşte Devlet, yabancı şirketlerin bulduğu ham petrolün en aşağı yarısını fiilen eline geçirmek suretiyle, hiç olmazsa petrol ihtiyacımızın yarısı için döviz ödemekten kurtulmuş olabilir.

Böyle bir değişikliğe karşı ise, kimsenin itiraz etmeğe hakkı yoktur. Zira Petrol Kanunumuzda dahi, Devletin vergi ve diğer adlar altında alabileceği hissenin % 50 ye kadar çıkması öngörülmüştür. Kanunkoyucu, memleketin menfaatini gözönünde tutarak, bu % 50 nin şeklini istediği gibi düzenleyebilir. Kaldı ki, hakimiyet hakkına dayanılarak Petrol Kanununda yapılacak değişikliklerle, % 50 nisbetinin dahi, - diğer bir çok Devletin yaptığı gibi - değiştirilmesi ve yabancı şirketlere ancak ürünün veya kârın % 25 inin bırakılmasını öngören bir hükmün kabul edilmesi elbette caizdir. Buna mani olacak hiçbir makbul sebep yoktur ve düşünülemez. Ancak böyle bir halde, müktesep haklara saygı göstermek (ve bunlar ihlâl edildiği nisbette geçici hükümler öngörmek veya gerekli tazminatı vermek) bahis konusu olabilir.

Yabancı şirketler Türkiye'de petrol bulsalar dahi, - Petrol Kanununun öngördüğü transfer imkânı yüzünden - memleketin bu sonuçtan kârı olmayacaktır.

Petrol Kanunumuzun çeşitli hükümlerinde, petrol hakkı sahibi yabancı şirketlere tanınmış olan malî imkânlar, bunların aşırı surette lehlerindedir. Petrol şirketlerinin bulacakları her milyon ton ham petrol karşılığında transfer edebilecekleri döviz, memleketimizin bir hayli aleyhine olarak düzenlenmiştir. Özellikle «tükenme payı» adını taşıyan, hukukî hiçbir sebebe dayanmayan (ve ancak büyük petrol şirketlerinin ellerinde bulundurdukları inhisar durumunu kötüye kullanma ve istismar etme sayesinde bazı yerlerde ve hatta, Amerika'da kabul ettirdikleri) kavramın Petrol Kanunumuza da çöreklenip yerleşmesi sonucunda yabancı şirketlerin kârları ve transfer imkânları anormal bir surette çoğalmaktadır. Tükenme yapı, amor-

tismanla ilgisi olmayan bir % 27,5 dur ki, memleketin kaynağı tükendiği için Türk Devletine değil, yabancı şirkete tükenme payı adında korkunç bir hisse açıktan verilmektedir. Bundan başka yabancı şirketler, hiçbir halde kazançlarının % 50 sinin daha üstünde bir miktarı memleketimizde bırakmıyacaklardır. Yarı yarıya paylaşma esası ise, memleketimiz için avantajlı bir çözüm sayılamaz. Son zamanlarda İtalyan ENİ Şirketi, petrol arayıp işlettiği bazı memleketlerde, kârın % 75 ini yerli memlekete bırakmakta ve sadece % 25 ini almaktadır. Kaldı ki, bizde bugün, Devletin yabancı şirketlerden aldığı pay, sadece % 35 kadardır.

Yabancı şirketlerin Türkiye'de petrol üretmeleri halinde, bugünkü mevzuatımıza göre, memleketimizin bu ameliyeden ne nisbette faydalanabildiğini göstermek için, sadece bir rakamı kaydetmek bile kâfidir :

Yapılan hesaplara göre, yabancı şirketlerin Türkiye'de bir milyon ton ham petrol istihsal etmeleri halinde yapabilecekleri transfer miktarı, takriben 19,5 milyon dolardır. Amortisman için yapılan transfer miktarını bundan indirsek bile, geriye yine de 18,5 milyon dolarlık bir rakam kalacaktır. Türkiye'nin dışarıdan ham petrol ithal etmesi halinde ise, her milyon tom ham petrol mukabilinde ödeyeceği 17,5 veya 19.5 milyon dolar, rafinaj ve sair kârlar neticesinde ancak 19,3 milyon dolara çıkacaktır. Kaldı ki, ham petrolün dünya piyasasındaki serbest rekabet fiatından (yani tröst dışındaki satıcılardan) temin edilmesi halinde, 1 milyon ton ham petrolü takriben 13 milyon hatta 10 milyon dolara satın almak mümkün olabilecektir.

Görülüyor ki, «dışardan ham petrol ithal etmemiz halinde, her milyon ton hampetrolde kaybedeceğimiz döviz» ile «kendi öz kaynaklarımızı tüketme karşılığında elde edeceğimiz her milyon ton hampetrol yüzünden dışarıya ödemek (yani transfer edilmesine müsaade etmek) zorunluğunda kalacağımız döviz» arasında, bir fark yoktur. Bu kadar az fark için (ve hattâ aleyhe fark olduğu halde) kendi öz kaynaklarımızın işletilmesi yabancı şirketlere terketmek gibi bir durumun yaratacağı çeşitli sakıncaları göze almak, elbetteki doğru bir tutum sayılamaz; hatta büyük ve affedilmez bir gaflet sayılmak zorunluğundadır.

Bu sebeple ya yabancı şirketler, Türkiye'de ürettikleri hampetrolün değerinden büyük bir kısmını burada bırakmayı ve dışarıda her milyon ton ham petrolün istihsali

karşılığında 10 milyon doların çok altında bir meblâğı transfer etmeyi kabul ederler, yahut da Türkiye'nin -kazanılmış haklara mümkün olduğu kadar saygı göstermek kaydıyla- kendi öz petrol kaynaklarının işletilmesini, sadece TP ye bırakmak suretiyle memleketten asgarî miktarda döviz çıkmasının yollarını yeni bir kanunla nihayet sağladığına şahit olurlar.

İşte bu sebepledir ki, Petrol Kanunumuzda gereken değişikliklerin artık hiç zaman kaybetmeden yapılmasını zarurî buluyoruz. Böylece bir taraftan yabancı şirketlerin payları azaltılır ve tükenme payı gibi acaip kavramlar (daha doğrusu hokkabazlıklar) bertaraf edilirken, diğer taraftan da TP'nin istediği bölgede istediği kadar arama ruhsatnamesi alması ve öncelik hakkına sahip olması için kanunî imkânlar sağlanmalıdır.

Türkiye'nin muhtaç olduğu hampetrol, öz kaynaklarımızdan elde edilinceye kadar, bunun, dünya piyasasından en ucuz surette karşılanması gerekir :

TP'nin (veya Türkiye'nin menfaatlerini gözönünde tutan anlaşmalara dayanarak yabancı şirketlerin) Türkiye'de yapacakları petrol istihsali sayesinde, muhtaç olduğumuz petrol ürünlerinin elde edilmesi için lüzumlu hampetrolün tamamı memleketimizde üretilinceye kadar, dışarıdan ampetrol getirmeye devam etmemiz kaçınılmaz bir zorunluluktur. Zira, petrol ürünleri ithal etmek, daha pahalı ve iktisadî bakımdan memleketimiz için daha sakıncalı bir yoldur. Ancak hampetrol ithal ederken bunu Milletlerarası tröstün dikte ettiği inhisar fiatları (ilân edilen fiatlar, afişe fiatlar) üzerinden değil, dünya piyasasında cok daha aşağı fiatlarla petrol satan diğer şirketlerin teklif edebilecekleri fiatlar üzerinden satın almamız gerekir. Eğer — satıcı kim olursa olsun en ucuz teklif yapandan satın almak yoluna gidersek, bizzat milletlerarası tröste dahil bulunan şirketler dahi, bize aynı düşük fiatlarla petrol satmayı teklif edeceklerdir. Nitekim bunlar bazı müşterilerine, ilân edilen fiatların % 35 altında satış yapmaktadırlar. Bu sebeple gerekirse, Sovyet Rusya ile hampetrol satınalma bakımından (İtalya ve Almanya'nın yaptığı gibi) müzakerelere girişmek gerekir. Büyük şirketler bize «kendilerinin dost luklarını hatırlatırlarsa, unutmamalıdırlar ki «gerçek dost düşmandan daha insafsız hareket edemez!»

ATAŞ'ın yaptığı ithaller bakımından da, Petrol Kanunundaki hükümlere dayanarak, Petrol Dairesinin gerekli tenzilâtı yaptırması (yani ithal edilen hampetrolün gerçek fiat olan serbest rekabet fiatı üzerinden hesaplanmasını sağlaması) lâzımdır; ve mümkündür. TP, kendi ortağı olan Caltex'e — hem de Proces Verbal'deki kesin rakama rağmen — % 10 tenzilât yaptırmak suretile, bu konuda da memleketin menfaatine olan ilk adımın atılmasını sağlamıştır. Bundan sonrasını başarmak ise Petrol Dairesine ve gerekirse Yasama Meclisine düşer.

III. Petrol Kanununun iyi uygulanmasını sağlamak :

Yukarıda çeşitli münasebetlerle dokunduğumuz üzere Petrol Kanununun yeni baştan gözden geçirilmesi ve 1954 senesindeki «aşırı yabancı sermaye hayranlığı» atmosferi içinde değil, normal ölçülerle ve memleket menfaatleri gereği gibi gözönünde bulundurulmak suretiyle düzenlenmesi gerekir. Bu yapılıncaya kadar da, Petrol Dairesinin, «Petrol Kanununun nihaî amacının petrol tüketimi yüzünden Türkiye'nin mümkün olduğu kadar az döviz kaybetmesini sağlamak» olduğunu unutmaması ve bu düsturu daima gözönünde bulunduracak surette Petrol Kanununun uygulanmasını mümkün kılacak mekanizmayı yaratması lâzımdır. Hele Petrol üretimimizin duraklamasına sebep olacak herhangi bir uygulayışın ise ne Petrol Kanunu ile ne hakimiyet kavramıyla ve ne de bağımsızlığımızla bağdaşamıyacağının yetkili makamlarca artık kâfi derecede idrâk edilmesi gerekir. 1962 - 1963 yıllarında Petrol Dairesinin ve hele o zamanın Sanayi Bakanı olan kişinin, yerli petrolcülüğümüzün gelişmesine ve memleket menfaatlerine en ağır darbe teşkil edecek şekilde (Petrol Kanununun sözüne ve ruhuna da tamamen aykırı olarak) yerli petrolümüzü kanun çerçevesi içinde korumaktan kaçınmış olduğunun daima ibret ve dehşetle hatırlanması, bu acı hatıranın hafızadan silinmemesi lâzımdır. Bu sayede, yeni hatalardan kaçınılmış olur. «Serbest rekabet» gibi mefhumlar uğruna ve bu mefhumları «millî alandan milletlerarası alanlara nakledivermek» sayesinde, yerli hampetrolün yabancı dev şirketler karşısında tamamen mahvolmasını mümkün kılacak bir takım görüşleri temsil etmenin, millî ekonomimizin felâkete uğramasına göz yummaktan baş-

ka bir manaya gelemiyeceğinin, artık tamamen şuuruna varılmalıdır.

Yürütme organının ve idarenin yanlış bir zihniyeti temsil etmesi halinde, petrol davamızın nasıl çıkmazlara gireceğini belirtmek için, hatırlatmak isteriz ki, «yerli petrolümüzün yabancı petrolün rekabeti yüzünden önce duraklamak sonra da tamamen mahvolmak tehlikesini devamlı bir tedbir ile atlatabilmesi», ancak ve ancak Fethi Çelikbaş'ın kararının Danıştay 8 nci Dava Dairesinin — oy birliği ile — verdiği bir karar sayesinde iptal edilmesi sonucunda sağlanabilmiştir. Bu münasebetle, yeni Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanının bu millî davada gösterdiği anlayışı, takdirle karşıladığımızı belirtmeyi de, herkese hakkını verme bakımından lüzumlu görmekteyiz.

Yerli hampetrolden (veya Türkiye'ye döviz bakımından daha çok tasarruf sağlayan yabancı menşeli hampetrolden) elde edilen ürünlerin kolaylıkla satışını sağlayacak tedbirleri, hukukun müsaade ettiği nisbette gerçekleştirmek ve uygulamaktan asla çekinmemek gerekir.

Türkiye Petrollerinin ve onun ortağı İPRAŞ'ın satış organı durumunda olan Petrol Ofisin, Türkiye Petrolleri ile birleştirilmesini mümkün kılan kanunun biran önce çıkarılması (ve onun ikinci maddesi de öngörüldüğü üzere, kamu sektörünün bütün petrol ihtiyacının Petrol Ofisten alınmasını sağlayacak kanunî tedbirlerin gerçekleştirilmesi) şüphesiz ki, memleketin hayrına olacaktır. Devletin Devletten petrol almasını, yani bir şahsın kendi ihtiyacını kendisinden sağlamasını dahi «Anayasa ve Hukuk Devleti kavramına aykırı» olarak göstermeye çalışan hukukî mügalâtının (demagojinin), her türlü objektiflikten ve değerden yoksun olduğunu bir kere daha belirtmek gerekir. Yabancı şirketler ise bu demagojik kampanya için, milyonlarca lira harcayarak büyük çabalar sarfetmektedirler.

Bu münasebetle şu noktayı da hatırlatmak isteriz ki, Petrol Ofisi, Türkiye Petrolleri'nin malından başka onun ortağı İPRAŞ'ın mallarını da satmakta ise de, İPRAŞ'ın sermayesinin % 51'i TP'ye ait olduğundan ve bu müessesenin sağlayacağı kâr, sermayenin % 10'u itibariyle önce TP'ye ödeneceğinden ve geri kalan kârdan Caltex'in sermaye hissesine % 10'a kadar kâr ödendikten sonra, artanın % 90'ı yine TP'ye ait olacağından; bu müessesenin kâ-

rı sonuç bakımından millî müessesemizin kârı ve memleketin döviz tasarrufunda bulunması demektir. Böylece İPRAŞ'ın mamullerinin Petrol Ofisi tarafından ve resmî sektörün ihtiyacını karşılamak suretile satılması neticesinde, ATAŞ'ın mamullerinin satılmasına nisbetle çok daha fazla döviz tasarrufu sağlayacağımıza göre, İPRAŞ'ın mallarının satılmasını Devletin teşvik etmesi, en normal ve millî menfaatlere tamamen uygun bir davranış teşkil eder. (Kaldıki, İpraş 6 yıl sonra yalnız TP'nin yani hazinenin malı olacaktır.) Devlet elbetteki kendisine döviz ve kâr sağlayan ortağını tercih edecek ve malı ondan satın alacaktır. Aksini kabul etmek hem millî menfaatlere, hem hukuka (amme hukukunun amaçlarına), hem egemenlik kavramına, hem de akla aykırı düşer...

Sözlerimize, şu gerçeği bir kere daha dile getirerek son vermek isteriz :

«Türkiye'nin petrol davası (yani petrol kaynaklarımızın Türk Milletinin ve Devletinin en yararına olacak surette ve sür'atle işletilmesi amacıyla gerekli Yasama, Yürütme ve İdare tedbirlerini alma yolundaki çaba ve mücadele) ne solun, ne sağın ne de ortanın davasıdır. Bu dava, milletimizin iktisadî ve sosyal alanda kalkınması ve çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmasını gönülden isteyen her Türkün ortak davasıdır.»

TÜSTAV

TÜSTAV

AHMET HAMDİ BAŞAR

Barış Dünyası Sahibi ve sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Profesör Muammer Aksoy'dan sonra ilk konuşmasını yapan Ahmet Hamdi Başar — Memleketimizin önemli sorunlarından birini alarak sayın Muammer Aksoy'un gösterdiği vatansever davranıştan dolayı tebrik ederim. Konuyu burada uzunboylu anlattılar. Ancak anlamadığım bir nokta var:

Aksoy, bugün iktidar partisinin ileri gelenlerindendir. Lider seviyesinde bu partinin meclisinde üyedir. Daha önce Anayasa'yı hazırlıyanlar arasındadır ve Kurucu Mecliste bulunmuştur. Şimdi de dâvasını iktidara duyuracak ve haklı ise kabul ettirecek durumdadır. Bu yolda çalışmaları bir yana bırakarak ve meşru yollarla Büyük Millet Meclisinde ve Hükûmette yürütmek yerine yer yer gençler arasında toplantılarda propaganda konusu yapmasını anlamıyorum. Bu dâvayı böyle bu işten hiç anlamıyan gençleri ayaklandırmaya çalışarak çözmiye çalışmasını kendisine yakıştıramıyorum. Ben kırk senedenberi Memleketin iktisadî meseleleriyle uğraşır dururum. Bu arada petrol konusu hakkında da az çok bilgim var. Buna rağmen kendimi bu konuda yetkili görmüyorum. Bunu söylerken bu konuda hiç bir fikri olmıyan, hiç bir inceleme yapmamış olan sizlerden fazla bu işi bilirim. Petrol Konusu bir çok açılardan Memleket realiteleri ve içinde bulunduğumuz şartlar gözönüne alınarak çözüm bekliyen en önemli dâvalarımızdan biridir. Böyle dâvalar böyle çözülmez. Neden böyle propagandalara, tahriklere gidildiğini bir türlü anlamıyorum. Bu meselemiz enine boyuna ihtisas adamları, yetkili kimseler arasında incelenip bir sonuca varılması gerekir. Aksoy'un millî duygularla harekete geçmesini bir bakıma takdirle karşılarım. Fakat kütle demagojisine başvurarak çözmiye çalışmasını da Memleket ve Millet menfaatlarıyla bağdaştıramıyacağımı da belirtmek isterim.

İkinci Turda konuşan Ahmet Hamdi Başar — Dört sene evveline kadar, böyle bir konuyu değil, böyle bir toplantıda açıkça tartışmak, beş altı kişi arasında bile konuşmak mümkün değildi. Hemen konuşanları polis susturur, cezalandırmıya giderdi. Şimdi hamdolsun bu devreyi atlattık ama, saplandığımız fikirlere aykırı konuşanları susturmak için başka bir yol tutuluyor. Konuşturmamıya çalışılıyor. Bakınız, daha ilk sözlerimde tepkiler yapan bulunuyor. Şimdi söyleyiniz: Konuşabilecek miyim? Yoksa konuşanlar, Muammer Aksoy müstesna, petrol dâvasına hiç dokunmadılar. Aksoy bu dâvanın çözümü için Petrol Kanu-

nunun değişmesini ve Petrol Dairesinin ıslahını istedi. Halbuki diğer konuşanlar, bugün yaşayan rejim değişmeyince bu dâva çözülmez diyorlar. Meselâ Petrol Sendikaları Başkanı Ziya Hepbir, ecnebi sermayesini kapı dışarı edelim diyor, gerekçe olarak da yılda 500 bin ton petrol tasfiye eden Batman'da Devletin 500 işçi çalıştırdığını, halbuki 2 buçuk milyon tasfiye yapan Mersin Rafinerisinde ancak 450 işçinin çalıştığını söylüyor. Devlet Baba, diyor, çok işçi, çok memur kullanıyor ve onlara çok para veriyor diye dâvasını savunuyor. Bu ne biçim görüştür acaba? Bunu demekle Ziya Hepbir devletçiliği yeriyor. Demek Devletin eline geçerse petrol işi, hep ziyan edecek. Kendi petrollarımızı tasfiye edeceğimizden dışarıdan ham petrol getirmiyeceğimizden Devlet de şimdi aldığı gümrükten mahrum kalacak. Bu işin sonu neye varır? Böyle bir dâva savunulur mu?

Sonra meselâ, Doçent İdris Küçük Ömer bey de rejim altında dâva çözülmez, mutlaka rejim değişmeli, ecnebi sermayesini Memleketten kovmalı diyor. İlhan Selçuk bey de artık kapalı salonlara sığmıyoruz, meydanlarda toplanalım çağrısında bulunuyor. Bu manzara karşısında petrol dâvasının bir rejim değiştirme dâvasına vasıta yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu tutumu son derece tehlikeli görmekteyim. Açık oturumlar, gençleri kendi bağlandığımız ideolojilere doğru sürüklemek için vasıta olmamalıdır.

TÜSTAV

ZİYA HEPBİR

Petrol - İş Sendikası Başkanı

Petrol Endüstrisi ötedenberi diğer Endüstrilere oranla daha az sayıda işçi istihdam eden bir iş koludur. Son yıllarda otomasyonun gelişmesi ile Petrol Endüstrisinde istihdam edilen işçi sayısı da bütün dünyada azalmaktadır. Bu arada memleketimizde yabancı Petrol Şirketleri azamî derecede otomasyona gitmek suretile işçi istihdamını asgariye indirmek için mümkün olan bütün çarelere başvurmaktadırlar.

Bununla beraber, bu Şirketlerin istihdam ettikleri işçi sayısını azaltmak, İş Kanunu, Sosyal Sigortalar ve mâli Kanunların İşverenlere yüklediği külfetlerden kurtulmak için, otomasyondan başka çarelere de başvurmaktadırlar. Bunlar meselâ Şirket işyerlerindeki temizlik işçilerini Müteahhit adı ile kendi adamları olan 3 cü bir şahsa devretmek suretile bu işleri kendi bünyelerinden dolayısile aynı Sendikadan ayırmak yoluna gitmektedirler. Bunun gibi yabancı Petrol Şirketleri aslında çok defa Petrol ticareti yaptıkları ve Petrolü nakletmek asıl işleri olduğu halde çok zaman Petrol nakil işini de 3 cü şahıslara devretmektedirler. Servis istasyonlarına gelince, bunlar da dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş şekilde çoğaltılmış, yani aracıların sayısı arttırılmak suretile millî Ekonominin yükü de arttırılmıştır.

Bütün bunlar yabancı Petrol Şirketlerinin Memleketimizin Ekonomik ihtiyaçlarını ve menfaatlerini göz önünde tutmayıp, sadece kendi çıkarları için çalıştıklarını gösterir. Esasen dünyanın hiçbir yerinde ve hiçbir devrinde yabancı Petrol Şirketlerinin kendi çıkarlarını bir yana bırakarak faaliyette bulundukları memleketin yararına çalıştıkları görülmemiştir. Bizim izleyebildiğimiz kadar bildiğimize göre yabancı Petrol Şirketlerinin faaliyette bulundukları memleketlerin hiçbirinde siyasal istikrar sağlanamamış ve bu memleketlerden hiçbiri siyasal ve ekonomik bağımsızlıklarını tam olarak elde edememişlerdir. Petrol üreten Yakın ve Ortadoğu memleketleri ile diğer petrol bölgelerindeki durumu hepimiz biliyoruz.

Biz Sendikacı olarak her memleketin kendi doğal kaynaklarından kendisinin ve halkının faydalanması gerektiğine inanıyoruz. Yabancı sermaye vasıtasile petrol üreten memleketlerin hiçbirinde halkın hayat seviyesi yükselmemiştir. Bu memleketlerin halkları sefil ve perişandır. Demek ki, bu memleketler doğal kaynaklarından kendileri faydalanamamakta, aksine bu kaynaklar yabancı sermaye-

nin daha çok zenginleşmesine yaramaktadırlar.

Halbuki bizim bir kuruşumuzu da hesap etmemiz gerekir. Doğal kaynaklarımızın bütün gelirlerini yine bu memlekete harcamak suretile kalkınabiliriz. Ancak bu sayede yeni iş alanları ve olanakları yaratabiliriz.

Bugün Memleketimize petrol aranmasından çıkarılmasına ve satışına kadar her alanda yetişmiş elemanlarımız ve kalifiye işçilerimiz vardır. Petrol endüstrisinin gerektirdiği makine ve teçhizat da eskiden olduğu gibi birkaç memleketin tekelinde olmayıp, kolayca her yerden sağlanması mümkündür. Petrol endüstrisinin gerektirdiği sermaye ise, memleketin öz kaynaklardan sağlanabilir. Tasarruf bonolarını biz işçiler Devletin bu yolda kullanmasını teklif ediyoruz. Yabancı sermaye memlekete gelirken ulusal sermaye ile eşit şartlar arıyordu. Yabancı sermayeye herhangi alanda olursa olsun yerli sermaye ile eşit şartlar sağlamak bile yerli sermayenin ezilmesi demektir. Çünkü yabancı sermaye yerli sermayeden tecrübeli, daha güçlü ve kuvvetlidir.

Hal böyle iken görüyoruz ki, petrol alanında yabancı sermayeye eşit şartlar sağlamak adı altında bir takım imtiyazlar sağlanmıştır. Yabancı petrol şirketleri bizi bu yolda tazyik etmiş olabilirler, ama ben kabahati onların baskısına boyun eğip, onlara imtiyazlar veren yetkililerde buluyorum. Hele artık günümüzde gerçekler bütün çıplaklığı ile ortaya çıktıktan sonra yerli petrolün yabancı sermayenin karşısında daha güçlü bir hale gelmesi için tedbirler almakta neden geciktiğimizi anlayamıyorum.

Yabancı Petrol Şirketleri işçi ücretleri ulusal petrol Endüstrisine oranla düşüktür. Gerçekten bunlar işçiyi makine gibi ele almaktadırlar. İşçinin ailesi, sosyal ihtiyaçları yabancı şirketler için söz konusu değildir. Bunlar hiçbir sosyal yardımı kabul etmemektedirler. Halbuki yerli petrol endüstrisi işçisinin ücreti yanında sosyal yardımları da anlayışla karşılamaktadır. Bu sebeple yerli petrol endüstrisinde işçi ücretleri sosyal yardımların da eklenmesi ile yabancı şirketlerin üstüne çıkmaktadır. Bu da yabancı petrol şirketlerinin yalnız doğal kaynaklarımızı değil, aynı zamanda insan emeğini de sömürmek amacını güttüklerinin açık bir delilidir.

Yabancı Petrol şirketleri çalışanların işletmenin içinde bir insan olarak, o İşletmeyi yürüten ve çalıştıran bir organ olarak hiçbir söz hakkına sahip olmasını istememekte-

dirler. Yani işçiler ve Sendikalar işyerlerinde o işyerinde uygulanacak çalıştırma metodları, işçinin işe alınması ve çıkarılması gibi işçi için son derece hayati ve önemli konularda tek başlarına söz sahibi olmak isteğindedirler. Yerli Petrol endüstrisi ise, çalışanların da birer insan olarak çalıştıkları işyerinin düzenli çalışması hakkında söz sahibi olmasını kabul etmişlerdir.

Ücretler hakkında size birkaç misal vermek isterim. Yabancı petrol şirketlerindeki asgarî ücretleri ele alalım. Bunlar başlıca yabancı petrol şirketlerinde günde 17-18 lira civarındadır. Halbuki T.P.A.O. asgarî ücret sosyal yardımla birlikte 23,20 liradır. Petrol Ofisinde 25.41 liradır. Öte yandan yabancı petrol şirketleri istihdam ettikleri yabancılara aynı seviyedeki bir vatandaşımıza oranla 4-5 misli fazla ücret ödemekte, yabancı Müdürlere her ay ödenen para ise, bir ücret değil servet halini almaktadır.

TÜRKİYE PETROLLERİ A. O.

Çalışan beden işçisi : 3.000

İŞÇİLERE VERİLEN ÜCRET VE SOSYAL YARDIMLAR :

	Asgari (TL.)	Ortalama (TL.)	Âzami (TL.)
1 — Çıplak yevmiye	14.—	21.87	83.—
2 — İşçi ikramiyeleri	2.49	3.90	14.76
3 — Temettü ikramiyesi	2.02	3.17	11.97
4 — Çocuk zammı	1.09	1.09	1.09
5 — Sondaj tazminatı	0.22	0.35	1.30
6— İaşe bedeli	3.38	3.38	3.38
Yekûn	23.20	33.76	115.50

Sigorta primleri, fazla mesai ve diğer kanunî ödeneklerle bu ücretlerin İşletmeye maliyeti :

Asgari (Tl.)	Ortalama (Tl.)	Âzami (Tl.)
30.88	45.60	150.06

PETROL OFİSİ :

İşçi mevcudu : 3150

İşçi ücretleri çıplak olarak asgarî 14.78 ile azamî 71.42 Lira arasında olup, sosyal yardım ve ilâve tediyelerle bütün yevmiye katagorilerine 10.63 lira ayrıca ilâve edilmekte ve bu suretle de, asgari ücret 25.41, azamî ücret 71.42 liraya yükselmektedir.

Sosyal yardımların yevmiyelere isabet eden miktarı :

	L.	Krş.
Senede iki ilâve tediye	3	33
Elbise	1	43
Ayakkabı	—	37
Yemek bedeli	3	70
Çocuk zammı	1	15
Sabun, havlu	—	15
Hamam	—	23
Avcı yeleği	—	08
Gömlek ve kravat	—	19
	10	63

Yabancı Petrol Şirketlerinde çalışan işçi miktarları

	İşçi miktarı
Mobil	460
Shell	357
BP	446

Yabancı Petrol Şirketlerindeki Ücret Kademeleri

Kademeler	Mobil	Shell	BP
1	17.92	16.00	16.00
2	20.48	18.00	17.25
3	23.92	29.80	19.50
4	28.00	24.40	21.75
5	32.72	28.80	26.00
6	38.24	36.40	31.75
7	44.72	44.40	39.50
8	52.80	——	——
9	——	——	——

Yabancı Şirketlerin ücret kademelerini gösterir çıplak ücretlere ayrıca sosyal yardım olarak günde 3 ilâ 3.50 Tl. arasında bir öğün yemek ve ayakkabı, elbise ile sair koruyucu melbusat verilmektedir.

RAFİNERİLER

	İşçi adedi	Asgari ücret	Ortalama ücret	Azami ücret
İPRAŞ	390	21.50	42.54	78.50
ATAŞ	400	21.50	——	83.40
BATMAN RAFİNERİSİ	420	Yukarıda Türkiye Petrolleri A.O. İşletmesinde ücretler gösterilmiştir.		

Bu üç rafinerinin 1963 petrol ürünleri üretimi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Ürünler	Batman Rafinerisi T.P.A.O.	İzmit Rafinerisi (İPRAŞ)	Mersin Rafinerisi (ATAŞ)	YEKÛN
L. P. G.	—	11.155	——	11.115
Benzin	77.311	132.064	331.749	541.124
Solvent	1.598	——	——	1.598
Gazyağı	20.637	95.674	279.294	395.605
Motorin	69.604	249.633	560.502	879.739
Fueloil	243.990	400.415	784.861	1.429.266
Asfalt	119.395	——	——	119.395
	532.535	888.941	1.956.406	3.377.882

YABANCI PETROL ŞİRKETLERİ İLE DEVLET SEKTÖRÜNÜN MÜKAYESELİ SATIŞ MİKTARLARI

(1962 Yılı)

	Petrol Ofisi	Diğer bütün yabancı Şirketler
BENZİN	133.000 Ton	378.000 Ton
GAZ	66.000 »	331.000 »
MOTORİN	206.000 »	529.000 »
MADENİ YAĞ	25.000 »	65.000 »

TÜSTAV

Doç. Dr. İDRİS KÜÇÜKÖMER

İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi

1 — Sayın Muammer Aksoy'un anlattıklarına göre konu pırıl pırıl ortadadır. Yabancı özel petrol firmalarının yahut petrol tröstünün yurdumuzda neden petrol çıkarıp onu işlemediklerini anlamak, verilen bilgilerin ışığında artık daha kolaydır. Fakat petrol konusunu, demir-çelik, diğer madenler, dış ticaret vesairede olduğu gibi, öbür ekonomik konulardan ayıramayız. Ekonomik temelden gelen sosyal politik sorunları birbirinden ayrı kompartımanlar olarak ele alamayız; hepsinin arasındaki ilişkileri görmek, sorunu ona göre değerlendirmek ve ancak o zaman çare olacak araçların tavsiyesine gitmek kabil olur. Türkiye gibi gelişmemiş bir ülkede ekonomik gelişmeyi ve sosyal adaleti engelliyen ülke içi ve dışı bağlantıları bunların bütününün teşkil ettiği mevcut yapıyı (çerçeveyi) görmek gerekir. Böyle bütüne bakamazsak, o zaman petrol kanununun bazı maddelerini değiştirmekle petrole ait bütün problemleri, sanki petrol konusu ayrı bir komaprtıman imiş gibi çözeriz sanırız. Yahut yabancı tröstün Türkiye'de neden petrol çıkarmıyacağını açıkça ortaya koyduktan sonra yine de isterlerse kendilerine uygun bulurlarsa gelsinler deriz; bu olmaz.

2 — Sayın Ziya Hepbir bir sendikacı olarak konuyu işçilerin istihdamı açısından ele aldı, Türk Petrol ile yabancı tröstün ne kadar işçi çalıştırdıklarını ve ücretlerini kararlaştırdı. Türk Petrol'ün bu hususlarda üstünlüğünü belirtti. Sonra bu yabancı firmalarda istihdam ve ücretleri artırma savaşında olduklarını söylediler. Havada asılı bir lâf bu. Türkiye'de petrol sorunu, bir miktar daha işçi istihdam ve ücret artışının çok ötesinde ve onunla mukayese edilemiyecek bir önemdedir. Hattâ petrol sorunu diğer sorunlarla bağlı olarak çözülürse ancak bütün ekonomi içinde işçi istihdam ve ücret artışı olabilecektir. Yoksa işçiler ve sendikacılar kendi problemlerini dar bir açıdan görüp ayrı bir kompartıman imiş gibi ele almamalıdırlar.

3 — Bana göre petrol ve diğer sorunların Türkiye'de çözümü sosyal sistemimizin yapısında büyük değişikliklere bağlıdır. Değişiklik, sistem değişikliği niteliğine varıncaya kadar herhangi bir ana problemimizin anlamlı bir çözümü olmayacaktır.

Şimdi bakınız Petrol Kanununun 1. ci ve 2. ci Maddelerine :

1 — Türkiye'deki Petrol kaynakları devletin hüküm ve tasarrufu altındadır.

2 — (6.6.1957 - 6987) bu kanunun maksadı, Türkiye Cumhuriyeti petrol kaynaklarının hususî teşebbüs eli ve yatırımları ile sür'atle fasılasız ve verimli bir şekilde geliştirilip kıymetlendirilmesinin ve bu maksada uygun olduğu nispette Türkiye dahilinde yabancı menşeli petrol ile yapılan petrol ameliyatının aynı surette inkişafını sağlamaktır.

Bu iki madde ile yerli özel teşebbüse (kapitalistlere) açık olanlara yabancı kapitalistlerin girmesine türlü tavizlerle yol açan yabancı sermayeyi teşvik kanunun yan yana getirilirse, Türk Ulusu'na karşı nasıl bir oyun oynandığını kolayca anlayabiliriz.

1. ve 2. maddeler birbiriyle çelişik maddelerdir. Bakınız neden? Yabancı sermayeyi teşvik kanunu kanalı ile Türkiye'ye gelip petrol arayacak, bulacak ve bunu dışarıdan ithal edeceği ham petrol ile beraber tasfiye ederek işletecek yabancı firmalar, Türkiye'nin çıkarlarını gözetecek yahut da ona uygun hareket edecek! Bu iki maddeyi bir araya getirenler ya cahil, ya da uluslararası bir oyunun figüranları idiler. Çünkü;

a) Dev uluslararası kapitalist yabancı firmalar her firma gibi kârını maksimum yapmak ister,

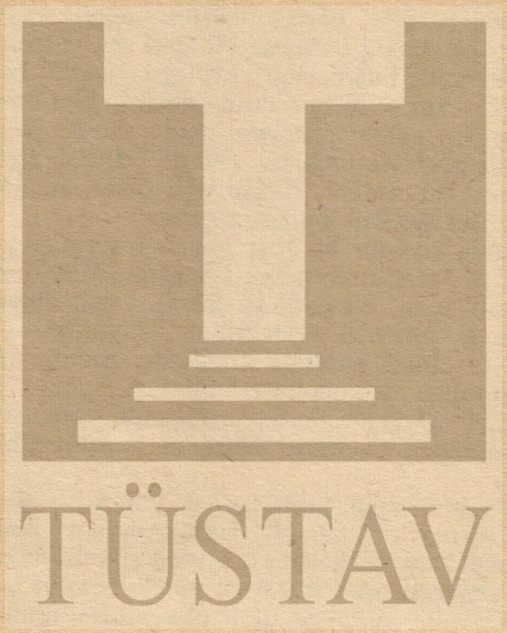
b) Kârın maksimum yapılması, satış yapılacak piyasaların genişletilmesine ve maliyetin düşürülmesine bağlıdır. Bunları sağlamak için dünya yüzünde yaklaşabildikleri bütün piyasaları ve petrol kaynaklarını doğrudan ve dolaylı olarak kontrol etmek savaşındadırlar ve büyüklükleri ekonomik açıdan onları bu savaşa zorlar. Bu büyük firmalar kendi ülkelerinde çıkandan çok diğer ülkelerin petrol kaynaklarını kontrol eder ve işletir. Tabii bu sözü edilen savaş içinde Türkiye Piyasasına ve petrol kaynaklarına da el atılmıştır. Ve bu devler birçok devletlerden daha güçlüdürler. Şimdi devamlılığı sağlamak için yapacakları uzun dönemli plânlarında Türkiye'nin ne gibi rolü ya da etkisi olur da bu yoldan Türk çıkarları da korunmuş metropollerde alınır. Bunun aksini iddia etmek iktisattaki firma teorisine kahkaha ile gülmek olur. Ve bu tröstün uzun dönemli hesaplarındaki strateji mutlaka her yıl daha çok büyük kâr değil, devamlı ve emniyetli büyük kâr sağlamaya göre kurulmuştur. Bu devamlılık ve emniyet dev firma olmanın yapısından doğar; ve bunu sağlamak için doğrudan ve dolaylı her türlü «kuvvet politikasını» uygularlar. İşte bu noktada kapitalist dev firmaların yanında

açık ya da kapalı olarak kapitalist devletlerin desteğini görürüz. Daha doğrusu nihaî amaçta dev firmalar ile kapitalist devletlerin bir özdeşliğini bulabiliriz. Neden mi? Geçmişi sömürgecilik üzerine kurulmuş ve kurumsal yapı kazanmış kapitalist piyasa ekonomilerinin işleyişi, harpte ve sulhte petrol gibi bir numaralı malın üretim ve kullanma bölgelerine tevziinin uzun süre garantilenmesini şart kılar. Petrolün değil kısa süre (Süveyş olayı gibi), uzun süre devamlı sağlanamıyacağı düşüncesi kapitalist ekonomilerde büyük panik yaratabilir. Bunun sebep olacağı buhranlar ve işsizlik kapitalist ülkeler için kolayca sistem problemine dönüşebilir.

Oyle ise bu ülkeler, petrol vesaire önemli kaynakları olan ve stratejik önemi bulunan ülkeleri dış yardımlarına, diğer dış ekonomik ilişkilerine varıncaya kadar bağlamaya, yarı, ya da tam sömürge haline getirmeğe mecburdurlar. Demiştim ki, petrol problemi soyut yalnız başına çözülebilecek bir problem değildir. Bunun çözümü sistem değişikliğindedir. Bu nedir? Türkiye'yi dışardan sömürme imkânı veren bu sistemi değiştirmektir.

Hemen ilâve edeyim ki, ben yabancı sermayeye karşı değilim. Ancak yabancı sermaye Birleşmiş Milletlerin sağlık verdiği gibi uzun dönemli ve düşük faizli olmak şartı ile; yani, bu gelişmemiş ekonominin zamanında ödeyebileceği nitelikte olmak şartiyle alınabilir. Bunun dışındaki sermaye kapitalist metropollere bağlayıcı siyasî ekonomik tavizler verdirir. Öyleyse bu durumda olan yabancı sermayeyi ve yabancıları Mustafa Kemal'in yaptığı gibi defetmek gerekir.

Problemler biribirine bağlı ve çok yönlü ise çözüm nedir? Çözüm sistem değişimidir. Hangi sistem? Sosyalizm. Ne kadar sosyalizm? Sizlerin ve Türk halkının istediği kadar. Bunun asgarisi, sosyal sistem ve ekonomiyi belirleyecek ve rasyonelliği ile Türk ulusunun mutluluğunu sağlıyacak ağırlığı olan sosyalizmdir.

AHMET GÜRYÜZ KETENCİ

T. M. T. F. Genel Başkanı

Türkiye'de 24 Mart 1926 tarihinde kabul edilen 792 sayılı Petrol Kanunuyla petrol arama ve üretme hakkının devlete ait olduğu kabul edilmişti; ve petrol arama ve üretme çalışmaları, bir devlet kuruluşu olan Maden Teknik Arama Enstitüsü tarafından yürütülmekteydi. Daha sonra «öncelik ve ivedilikle» kabul edilen 7 Mart 1954 tarihli Petrol Kanunu yeni bir düzen getirmiştir.

Hazırlanan bu Petrol Kanunu tasarısının gerekçesinde, «Petrol kaynakları, ancak hususî teşebbüs veya yatırımları ile aranıp işletilebilecektir. Hususî teşebbüs ve sermayenin müessir olabilecek vüs'atte ve miktarda bu sahaya girebilmesi için, devletin ne arayıcı ve işletmeci, ne de herhangi bir suretle petrol hakkı sahibi olarak hususî teşebbüsün karşısına çıkmaması icabetmektedir.»

Petrol Kanununun hazırlanışındaki gereçekler yüz kararticıdır. T.B.M.M.'de konuşan sorumlu hükûmet üyeleri ve iktidar milletvekilleri sanki yabancı şirketlerin iç ortakları idiler. «Dünya petrol piyasasının büyük şirketler elinde bulunduğunu, bu şirketlerle baş edilemiyeceğini, İran'ın yaptığı gibi onların isteklerine boyun eğmenin zorunlu olduğunu söylerken, devlet eliyle petrol işletmeciliği yapmağa imkân yoktur; petrol kaynakları ancak özel teşebbüs eliyle aranıp işletilebilir. Özel teşebbüs deyince de, yerli müteşebbisler değil, yabancı şirketleri düşünmek gerekir. Çünkü dünyada bu işleri bilen ve gerekli kaynaklara sahip olan ancak onlardır. Bunun için de bütün istediklerini yerine getirmekten başka çare yoktur.» sonucuna varıyorlardı.

Okadar ki, yabancı şirketlerin doğrudan doğruya temsilcileri durumunda olan yabancı uzmanlara ve hukukçulara yaptırılan bu soygun kanun tasarısı karşısında Türk hükûmetinin petrol müşaviri Amerikalı uzman Batzel bile isyan etmişti.

Yabancılara hazırlatılan bu kanunla da yetinilmemiş, ve sonradan 13 Mayıs 1955 ve 29 Mayıs 1957 tarihlerinde iki değişikliğe daha uğrayarak yabancı petrol şirketlerinin ayrıcalı durumları daha da ötelere götürülmüştür.

Petrol Kanununun yabancı şirketlere sağladığı imtiyazlara ve Türk petrolünün Türkler eliyle üretilmesini engelliyen hükümlere gelince :

1. Türkiye 9 bölgeye ayrılmış, bir şirketin, her bölge içinde, aynı zamanda en fazla 8 arama ruhsatnamesine sahip olabileceği söylenmiştir. T.P.A.O.'na ise elindeki

imkânları geliştirerek, daha fazla arama yapması sağlanamamakta ve böylece Türkiye bölgeleri parsellenmiş olmaktadır. Bu da yabancı şirketlere kurdukları tasfiyehanelerde Türk petrolünü işlemektense, Yakın Doğudaki başka kuyulardan çok ucuza getirdikleri petrolü işlemeyi ve Türkiye'deki kaynaklarını ilerdeki sıkıntılı günler için rezerve olarak bulundurmayı tercih etmelerine sebep olmaktadır. Ham petrol ithalinin hükûmetçe sınırlandırılışından sonra bu şirketlerin daha sıkı çalışmaları ve bir seri petrol kaynaklarını ortaya çıkarmaları bunun açık bir delilidir.

2. Yabancı şirketlere tanınan malî kolaylıklara gelince, bir defa, «tükenme payı» denen bir kolaylıkla gelirin % 27.5'i vergi dışında bırakılmıştır. Tükenme payını, amortisman indirimi ile karıştırmamak gerekir. Tükenme payı, yatırılan sermayenin amorti edilmesi amacını gütmekte ve sermaye yatırılan kaynağın bir gün gelip de tükeneceği gerekçesine dayanmaktadır.

Tükenme payı dışında şirketlere tanınan bir kolaylık da, petrolcülük çalışmaları için gerekli malzemeyi 1979 yılına kadar (gümrük ve diğer ithal vergi ve rusumlarından muaf olarak) ithal etme olanağının sağlanmış olmasıdır. Bunun yanında yabancı şirketler Türkiye'de işlenmek üzere dışarıdan getirecekleri ham petrolü de, aynı şartlar içinde Türkiye'ye sokabilmektedirler. Böylece yabancı şirketler Yakın Doğu'dan ucuza getirdikleri petrolü, kendi tesbit ettikleri raiçten Türkiye'ye satarak büyük kârlar sağlamaktadırlar. Bu açıktan kazançların on yıllık tutarı iki milyar Türk lirası gibi yüksek bir rakama ulaşmaktadır.

Beş yıllık kalkınma plânının 1965 yılı programı, «petrol ürünleri ihtiyacının karşılanması için yapılan ithalâtın dünya cari fiatlarına uygun olarak yapılmasını sağlayacak tedbirleri alınacaktır», demektedir. Bu satırlardan çıkan sonuç şudur: Türkiye yıllardan beri dünya cari fiatlarının üstünde fiatlarla ithalat yapmaktadır.

Biz Türkiye'deki petrol aramaları işletmesine dair pozitif yasaların gelişmesiyle bu kanunun kurduğu mekanizmayı anlatmağa çalışıyoruz. Bir ülkenin yabancılar eliyle sömürülmesinin en tipik örneği petrol soygunu olsa gerek. Petrol bir ülkenin damarlarında akan kana benzetilecek olursa, yabancı şirketler de bunu emen sülükler durumundadır. Şurası esef vericidir ki Türkiye'de bu günkü petrol soygunculuğu kanun dışı yollardan değil, kısaca açıklama-

ğa çalıştığım gibi, Türk halkının, Türk ulusunun soyuluş belgesi niteliğini taşıyan bir utanç kanunu yoluyla yapılmaktadır. «Petrol Kanunu bir kapitilasyon kanunudur. Bu kanunla memleket bilinmeyen akibetlere sürüklenmiştir. Biz bu memleketi sokakta bulmadık. Biz bu memleketi bir avuç harabe halinde ele aldık, yabancı ellere kaptırmayacağız. Bu memlekette kapitilasyonların yeniden ortaya çıkmasına asla müsaade etmiyeceğiz ve bu uğurda sonuna kadar mücadele edeceğiz. Petrol ve yabancı sermaye kanunları memleketin can evine dokunmaktadır. İktidara gelirsek düzelteceğiz, gelmezsek yakından takip edeceğiz. Bununla her zaman uğraşacağım, bırakamam yakalarını.»

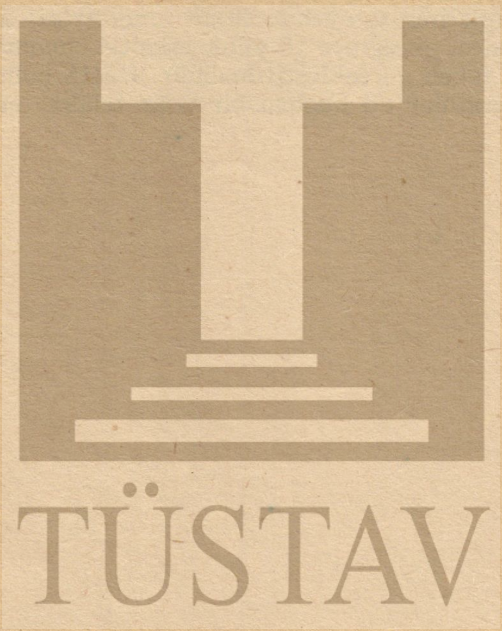
Bu ses 1954 yılında muhalefet lideri İnönü'nün sesidir. Bu ses Türkiye'de kendi gücümüzle ilk petrol bulunduğu zaman göz yaşı döken, kurtuluş yıllarının anti-kapitalist, anti-kapitilasyonist İnönü'sünün sesidir. Ancak yukardaki sözler Sayın İnönü iktidara geldikten sonra bir anlam kazanabilmiştir. 27 Mayıs devrimi ile gelişme gösteren hürriyetler Türkiye'nin ana davalarından birinin de petrol davası olduğunu artık kabul ettirmiştir. Fakat, bugün kendi imkânları ile kalkınmak inancını çoktan yitirmiş olan ve bu ülkenin kalkınmasını yabancı sermayenin himmetine bağlamış bulunan bazı politik kadrolar doğal kaynaklarımızı ve bunların en değerlisi olan petrolümüzü yasalarımızla yabancı sermayenin yararına sunmakta ve ulusumuzun sömürülmesini kendileri hazırlamaktadırlar. Dünyanın en büyük petrol şirketlerinden olan Mobil Oil, BP, ve Shell Türk Petrolü ile mücadele ederek, Türk petrol piyasasını kayıtsız, şartsız ellerine geçirmek istemektedirler. Bu bütün açıklığı ile ortadayken, yerli endüstrinin dışında yabancı şirketlerin savunmasını yapan pek çok profesör, avukat ve yazar vardır.

Amerikası da, ortak pazarı da yabancı şirketlerin borusunu çalmakta, Türk hükûmetine yabancı şirketlere yurdumuzu sömürtmek için baskı yapmaktadırlar. Yeni sömürgeciler ve onların iç ortakları olan ilân köleleri dev bir menfaat şebekesi kurmuşlardır.

Bağımsızlık için gereken koşulların sağlanmasında millî çıkarlara uygun bir petrol politikası gerekir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 14 Aralık 1962 tarihli kararına göre, «Halkların ve milletlerin kendi tabii kaynakları ve enginlikleri üzerindeki egemenliklerini ihlâl etmek Birleşmiş Milletler yasasının ruhuna ve ilkelerine aykırı olup

milletlerarası işbirliğinin gelişmesini ve barışın korunmasını engellemektedir.» Bunun içindir ki, petrol davası Türkiye'nin ekonomik kurtuluş savaşında son derece değer taşıyan bir mihenk taşıdır. Yöneticiler ve politikacılar, «Ya Amerikalı kızarsa, ya yabancı sermaye ürkerse! Batarız!» kompleksinden kurtulmalıdırlar. Türk yüksek öğrenim gençliği olarak sömürge kalıntısı olan petrol kanununun mutlaka Türk halkının Türk petrolünden yararlanması esasına göre değiştirilmesini, bunun için de Türkiye'de petrolün aranmasında, işlenmesinde ve dağıtımında devlet tekelinin kurulmasını istiyoruz. Türk petrolünü millîleştiren bir kanunla bütün arama ruhsatnamelerini iptal etmek, ve işletme sahiplerinin isteyebilecekleri miktarları anayasanın 39. maddesi gereğince 10 yıllık taksitle ödenmek sureti ile devlet tekeli gerçekleştirilmelidir. Hattâ politikacılar ve bütün yetkililer bu hususu bir emir telâkki etmelidirler.

TÜSTAV

İLHAN SELÇUK

Yazar

Bugün artık dünyada «petrol arama» diye bir dâva büyük şirketler için ikinci plândadır. Yabancı şirketlerin ilk plândaki endişesi satış! Çünkü her yıl mevcut kaynaklarla petrol üretimindeki artış, petrol sarfiyatındaki artıştan daha hızlı gelişiyor. Şu halde yabancı şirketlerin Türkiye'de petrol kaynaklarını aramak, bulmak, çıkarmak, değerlendirmek konusunda bir çıkarları olduğu söylenemez. On yıl içindeki gelişme de bu söylediklerimizi doğrular. Türkiye'deki petrol üertiminin yüzde doksanı Türkler eliyle, yani Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı eliyle üretiliyor.

Buna rağmen içimizde petrollerimizin kaderini yabancı sermayeye teslim etmek isteyenler var. Yabancı sermayeden medet umanlar var. Ve Türkiye'nin iktisadî kalkınmasında yabancıların söz sahibi olmasını dileyenler var. Bunlar derler ki:

— Yabancı sermaye olmadan kalkınma olmaz!

Bu iddiayı ters taraftan doğrulayacak bazı örnekler verelim: Bakınız Kongo'ya bol miktarda yabancı sermaye gitmiş, ve Kongo bildiğiniz biçimde kalkınmış (!) İran'a da şöyle bir göz atabiliriz. İran yabancı kapitalistlerin petrol sömürgesi halindedir. Bu ülkeye de yabancılar büyük yatırımlar yapmışlar... İran da bildiğiniz gibi kalkındı (!) Venezuella'yı da bu arada sayabiliriz. Batı kapitalizminin sömürgesi derecesine düşen bütün az gelişmiş ülkelere bol bol yabancı sermaye gitmiştir. Hepsinin hâli pürmelâlini biliyorsunuz.

Kalkınma dâvasını yabancıların eliyle çözümlemek isteyen bütün ülkeler sefaletin ve bağımlılığın pençesinde sürünmektedirler.

Bunun içindir ki Türkiye yabancı sermaye teklifleri karşısında çok dikkatli olmak zorundadır. Petrol konusunda dev yabancı şirketlerin Türkiye'de başardıklarına bakıyorsunuz. Dağ doğura doğura bir fare doğuruyor. İstatistikler gösteriyor ki Türkiye'de yerli petrol üretmek bakımından Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı birincidir. Yabancı şirketler de petrol ithal etmek ve bunu satmak bakımından birincidirler.

Yalnız petrolde değildir yabancıların Türk kalkınmasına taktıkları çelmeler... Ereğli Demir - Çelik Fabrikasının durumunu biliyorsunuz. Dünya standartlarından üç defa pahalıya malolan bu tesis, devlet hazinesine dayanılarak kurulduğu halde devletin kontrol yetkisini hiçe indiren bir hukuk statüsü içindedir. Amerikan Kopers firması bu

tesiste imtiyazlı ortak durumundadır. İç pazar bu ortaklığın tekeline verilmiştir. Ama mamullerin pahalı olması yüzünden kuruluşun ceremesini Türk halkı çekecektir. Yabancı sermaye, Ereğli Demir - Çelik ortaklığında Türkiye'nin içpazarını sömürmek düzeni üstüne memleketimize gelmiştir. Oysa Türk halkının uyanışı bu gibi sömürgenlere açılan imkânları kapatacaktır.

Bu dâvaların iktisadî yönlerini benden önce konuşan arkadaşlarım, uzun uzun anlattılar. Özellikle Prof. Muammer Aksoy'dan olayın bütün cephelerini dinlediniz. Ben şimdi sizlere dâvanın siyasî yönünü anlatmak isterim.

Bir az gelişmiş ülkeye Batı kapitalizmini temsil ederek gelen yabancı sermaye, yeni sömürgeciliğin kalelerini memleket içinde kurmak ve pekleştirmek durumundadır. Petrolde, madenlerde, bütün millî kaynaklarda yabancı sermayenin kendi şartlarıyla gelip memleket içinde dev şirketler kurduklarını düşünelim. Bu şirketlerin kökü dışarda olduğunu kimse inkâr edemez. Dünyanın dev tröstlerinin ve kartellerinin Türkiye'deki temsilcileri elbette ellerindeki sonsuz malî güçlere dayanarak Türkiye'deki siyasî organları etkilemek yolunu bulacaklardır. Bu durum bir ülke için siyasî bağımsızlığını kaybetmek demektir. Ve yeni sömürgeciliğin mekanizmasından bir parçadır. Az gelişmiş ülkelerin ticaret burjuvazisi (ki asıl adıyla komprador lar) bir yandan aracılık ve komisyonculuk işleriyle Batı kapitalizminin Türkiye'deki temsilcileridir, bir yandan da kapitalizmin büyük şirketlerinin memleket içindeki ortaklığına katılarak, gittikçe zenginleşirler. Bu zenginleşme memleket ve halk aleyhinedir. İktisadî bakımdan gittikçe palazlanan komprador sınıfı yabancı kapitalistlerle birlikte iç pazarı sömürmeye yönelir. Bu sömürme kendi milletini kendi halkını sömürmek demektir. Ve kökü dışarda şirketlerle çıkar birliğine girenler, kendi millî kaynaklarını da yabancıların ellerine teslim etmekte pervasızdırlar. Çünkü kendi siyasî güçlerini sürdürecek olanakların başka türlü yürütülmesi mümkün değildir.

Petrol konusunda aynı durumu görüyoruz. Yabancı şirketlerin Türkiye'deki avukatlığını benimseyenlerin bugünkü endişeleri, halkımızın kendi millî kaynaklarına el koymak istemesinden doğuyor.

Büyük petrol şirketleri az gelişmiş ülkelerde kendilerini tutan politikacıları ve siyasî partileri malî bakımdan destekliyerek seçimleri kazanmalarına yardım ederler. Bu ko-

nuda ellerindeki imkânlar hudutsuzdur. Ve zaten bu işe yatırdıkları parayı kat kat o memleketten çıkaracaklardır. Seçimlerde propaganda bakımından paranın ne büyük rol oynadığı düşünülürse, bütün dünyada istedikleri zaman siyasî buhranlar yaratabilecek bir güce sahip yabancı şirketler karşısında millî varlığımız bakımından ne kadar titiz olmak gerektiği kendiliğinden ortaya çıkar.

Demek ki Türkiye'de petrol dâvasının iktisadî olduğu kadar ve hatta iktisadî yanından daha önemli bir siyasî tarafı vardır. Memleket millî savunmasından, siyasî karar bağımsızlığına ve iktisadî kalkınmanın reddedilmez koşullarına kadar her yönden petrol dâvasının çözümlenmesini bekliyoruz. Petrol bağımsızlığı millî bağımsızlığın şartıdır. Türkler böyle bir şartın eksikliğinde yaşıyacak millet değildirler.

TÜSTAV